

The Causes of Environmental Degradation and its Consequences on Environmental Behaviors (Case study: Tavalesh Villages in the West of Gilan)

Sona Habibi¹, Sadegh Salehi^{2✉}

1. Ph.D of Sociology, the Tendency to Study Social Issues in Iran, Department of Sociology Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
E-mail: kh-sona@hotmail.com
2. Professor of Environmental Sociology, Department of Development Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
✉ E-mail: s.salehi@umz.ac.ir

How to Cite: Habibi, S; Salehi, S. (2026). The Causes of Environmental Degradation and its Consequences on Environmental Behaviors (Case study: Tavalesh villages in the west of Gilan). *Geography and Development*, 24(82), 51-88.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2025.50551.3703>

Received:

18 December 2024

Received in revised form:

3 April 2025

Accepted:

14 April 2025

Published online:

8 March 2026

ABSTRACT

With the increasing challenge of environmental problems in rural areas with a variety of natural ecosystems, the local nature of environmental degradation is also worth considering. The purpose of this research is to investigate the effects of external and natural factors of environmental degradation on the environmental behaviors of villagers in the rural areas of Talesh, Rezvanshahr, and Masal counties, which was conducted using a qualitative method. The study population includes 45 villagers and experts who were selected by purposive sampling method and maximal variation. The data obtained from semi-structured interviews were analyzed based on directed deductive qualitative content analysis. The credibility of the findings of this research was obtained by methods of selective credibility and credibility evaluation by communication method. Based on the concept of "the existence of objective problems of environmental degradation" as a modified concept extracted from Inglehart's theory of material/post-material values, 5 major categories, 7 subcategories, and 8 codes were extracted. According to the findings, excessive harvesting of natural resources, accumulation of garbage and waste in forests and seashores, smuggling of natural resources, and seizure and change of use of natural lands were identified as the most important objective issues of environmental degradation. The results indicate that the existence of objective issues of environmental degradation has had an adverse effect on the environmental behaviors of villagers and that environmentally destructive behaviors have become widespread in rural areas. The theoretical proposition resulting from the sum of findings is compiled as follows: "In rural areas, organized exploitation with a predominant commercial perspective is a representation of unsustainable management of natural resources. Meanwhile, the problem of waste disposal sites, smuggling of forest trees, livelihood exploitation of available natural resources by villagers due to the recognition of ownership rights, and natural crises in various forms and at broad and limited but pervasive levels, expand opportunities for double environmental destruction." Responsible organizations pay serious attention to the problematic of environmental degradation and eliminate its causes. policy making for the exploitation of natural resources should be reviewed in line with the sustainable conservation of nature. This requires comprehensive studies.

Keywords:

Environmental degradation,
Double degradation,
Qualitative content analysis,
Villages of the west of Gilan.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

1. Introduction

Environmental degradation is a global phenomenon. The excessive use and degradation of natural resources is a serious threat to humans and the environment around them. In a way, the current world is living in "the era of ecocrisis". Given that environmental degradation is global, regional and local in nature, what is important is the impact of each on each other at the global and local levels. Because the consequences of degradation cross the boundaries of natural geography, a clear example of which is evident in climate change. Meanwhile, the local nature of environmental degradation is particularly noticeable in rural areas with a variety of natural ecosystems. Rural areas of Gilan province are subject to numerous environmental problems, including the erosion of natural resources and

reserves, pollution and degradation of natural habitats, and the problem of a large amount of garbage and waste. This research purpose to investigate the impact of objective environmental degradation issues on the environmental behaviors of villagers in the rural areas studied, seeking to answer the following questions:

a) What are the most important objective issues of environmental degradation? b) What are the causes of environmental degradation in rural areas? c) What are the effects of environmental degradation on environmental behaviors? d) Do villagers have protective behaviors after facing objective environmental degradation?

2. Materials and Methods

The approach of this research is qualitative and based on Directed Deductive Qualitative Content Analysis based on the conceptual framework of the existence of Objective Problems of environmental degradation. The study population of this research consists of villagers and experts in the departments of Natural Resources and Watershed Management, the Environmental Protection Organization, the Agricultural Jihad Management, the Governorship and District Administration in the rural areas of the three counties of Talesh, Rezvanshahr and Masal in Gilan Province, of which 45 people were selected by purposive sampling of the type of Maximal Variation. The sampling criterion was theoretical saturation. Semi-structured interviews was the data collection tool. Data analysis was done by coding, categorization and finding regular relationships between categories and concepts. The credibility of the research was obtained by two methods of selective credibility and credibility evaluation by communication method.

3. Results and Discussion

Based on the findings of this research, excessive harvesting of natural resources, accumulation of garbage and waste in forests and seashores, smuggling of natural resources, and occupation and change of use of natural lands were identified as the most important objective issues of environmental degradation in the villages studied. "legally organized exploitation", "waste disposal sites", "natural resource smuggling", "livelihood exploitation" and "natural crises" are different forms of nature degradation in these rural areas. According to Inglehart's theory, the existence of objective problems of environmental degradation in a society causes environmental concerns among the people of that society. Because people in developing societies, on the one hand, directly observe and experience such problems, and on the other hand, they have a materialistic view of the environment and will take environmental issues seriously for the long-term exploitation of natural resources. Therefore, this causes the emergence of environmentalism in society and people will participate in environmental protection activities. However, this study showed that the effects of the existence of objective problems of environmental degradation in rural areas on the environmental behaviors of villagers have not been protective but destructive. On the one hand, the extraction of natural resources by government organizations, supported by legal permits, occurs on a large scale. On the other hand, people also believe in the right to proprietary exploitation, and their direct exploitation is supported by easy access to natural resources and utilitarian beliefs. The objective problems of environmental degradation, on a large scale, are a reflection of the commercialization of nature and ultimately denaturation. Therefore, contrary to Inglehart's opinion, the existence of these problems has become an incentive for exploitation at the individual and micro level, and economic and subsistence exploitation of natural resources is a common and dominant competitive issue.

4. Conclusion

In general, the results of this study indicate that a set of factors determine and exacerbate the degradation of the rural environment. Although in rural areas, the objective issues and problems of environmental degradation in various forms are widespread, among the villagers, not the obligation to protect the environment but the competition for greater exploitation has been aroused. Therefore, in a general conclusion, it must be acknowledged that the existence of objective issues of environmental degradation has had an adverse effect on the environmental behaviors of villagers. As a result, the theoretical proposition resulting from the totality of these findings is compiled as follows: "In rural areas, organized exploitation with a predominant commercial perspective is a representation of unsustainable management of natural resources. Meanwhile, the problem of waste disposal sites, smuggling of forest trees, livelihood exploitation of available natural resources by villagers due to the recognition of ownership rights, and natural crises in various forms and at broad and limited but pervasive levels, expand opportunities for double environmental destruction."

Keywords: Environmental degradation, Double degradation, Qualitative content analysis, Villages of the west of Gilan.

5. Reference

- Adel Mehraban, Marziye. (2016). A review on qualitative content analysis and its application in research. Isfahan: Isfahan University of Medical Sciences Publishing.
<https://www.gisoom.com/book/11221280>
- AGENDA 21. (1992). United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 1992. United Nations Sustainable Development.
<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
- Asadolahi, M.; Eidi, A. and Kazemiyeh, F. (2022). Investigating the Impact of Living Capital on the Environmental Attitude of Rural Households(Case of Study: Selseleh County). Journal of Community Development(Rural and Urban Communities), 14(1): 55-84.
[Doi:10.22059/jrd.2022.342446.668724](https://doi.org/10.22059/jrd.2022.342446.668724)
- Azkiya, M., Ahmadresh, R. & Partazian, K. (2017). Qualitative research methods from theory to practice. Tehran: Aghat Publishing.
[https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-\(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84\)_31290](https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84)_31290)
- Azmi, A. and Motiee Langroudi, H. (2011). Review on rural environmental problems in IRAN and solution in resolving these problems. Journal of Housing and Rural Environment, 30(133): 101-115.
<https://www.sid.ir/paper/186124/fa>
- Brechin, R. and Kempton, W. (2003). Global Environmentalism: A Challenge to the Postmaterialism Thesis?, The Wadsworth Sociology Reader Series. Environment, Energy, and Society: Exemplary Works, Craig R. Humphrey, Tammy L. Lewis, Frederick H. Buttel, Wadsworth Publishing: 326-329.
https://books.google.com/books/about/Environment_Energy_and_Society.html?id=AZ9-AAAAMAAJ
- Delavare, A. (2010) Qualitative Methodology. Strategy, 19 (54): 307-329.
- Dogaru, L. (2013). The importance of environmental protection and sustainable development. 3rd World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership(WCLTA-2012). Procedia-Social and Behavioral Sciences, 93: 1344–1348.
[DOI:10.1016/j.sbspro.2013.10.041](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.041)
- Enuoh, O.O. & Bisong, F. E. (2015). Colonial Forest Policies and Tropical Deforestation: The Case of Cross River State, Nigeria. Open Journal of Forestry, 5: 66-79.
<http://dx.doi.org/10.4236/ojf.2015.51008>
- Fagariba, C.J.; Song, S. and Soule, S.K.G. (2018). Livelihood Economic Activities Causing Deforestation in Northern Ghana: Evidence of Sissala West District. Open Journal of Ecology, 8: 57-74.
<https://doi.org/10.4236/oje.2018.81005>
- Farid Gigolo, B.; Rahnemoon, A.; Saeedi, H.; Mihankhah, M. and Reshadi, M. S. (2016). Review of social and economic factors affecting land Degradation(Case study Gorichay watershed of Ardebil province). Journal of Rural Research, 6(4): 787-805.
[doi:10.22059/jrur.2015.57113](https://doi.org/10.22059/jrur.2015.57113)
- Firouzabadi, S.A. AND Azimzadeh, D. (2013). Poverty and the environment The case study in Sarkhoon and Bidele in Chahrmahal Va Bakhtiari Province. Journal of Community Development(Rural and Urban Communities), 4(2): 99-120.
[doi:10.22059/jrd.2013.30288](https://doi.org/10.22059/jrd.2013.30288)
- Firouzabadi, S.A. and Khamseh, Z. (2023). Studying the Climate Change Impacts on the Rural Areas of Eastern Isfahan Province(Northern and Southern Braan Villages). Journal of Community Development(Rural and Urban Communities), 14(2): 411-426.
[doi:10.22059/jrd.2023.350132.668768](https://doi.org/10.22059/jrd.2023.350132.668768)
- Flick, U. (2020). An introduction to qualitative research. Translated by Jalili, H., Tehran: Ney Publishing.
<https://nashreney.com/product/%D8%AF%D8%B1%D8%A2%D9%85%D8%AF%DB%8C-%D8%A8%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82-%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C/>

- Forotan Kia, SH. and Nawah, A. (2018). *Sociology of the environment*. Tehran, Ehsan Andishe Publishing.
<https://www.adinehbook.com/product/6009787416/>
- Gilan Governorate. (2021). *Gilan Governorate, Gilan Province, map and geography*.
<https://www.gilan.ir/>
- Gilan Province Academic Jihad Organization(2021). *Waste; the most important environmental problem in Gilan/Encroachment on the right to water in rivers and wetlands*.
<https://gilan.acecr.ac.ir/fa/news/31793/>
- Gilan Regional Water Joint Stock Company. (2017). *Performance report of the Environment and Water Resources Quality Office in 2016*.
https://glrw.ir/uploaded_files/DCMS/wysiwyg/files/right%20menu/amalkard/year96/%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%20%D8%B9%D9%85%D9%84%DA%A9%D8%B1%D8%AF%20%D8%AF%D9%81%D8%AA%D8%B1%20%D9%85%D8%AD%DB%8C%D8%B7%20%D8%B2%DB%8C%D8%B3%D8%AA%20%D9%88%20%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C%D8%AA%20%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%A8%D8%B9%20%D8%A2%D8%A8.pdf
- Gwangndi, M. I.; Muhammad, Y.A. and Tagi, S.M. (2016). *The Impact Of Environmental Degradation On Human Health And Its Relevance To The Right To Health Under International Law*. *European Scientific Journal*, 12(10): 503-585.
<https://core.ac.uk/download/pdf/328025417.pdf>
- Habibi, S. & Salehi, S. (2020). *Explanation of Environmentalism and Modified Model of Post-Metamaterial Values theory*. *Sociological Studies*, 27(2): 225-253.
[Doi: 10.22059/jsr.2021.81424](https://doi.org/10.22059/jsr.2021.81424)
- Habibi, S. and Salehi, S. (2021). *Understanding Environmental Concerns and Contexts: Application of grounded theory in rural areas of the West of Gilan*. *Journal of Sustainable Development & Geographical Environment*. 3(4): 73-86.
[Doi: 10.52547/SDGE.3.4.73](https://doi.org/10.52547/SDGE.3.4.73)
- Habibi S. and Salehi, S. (2023). *Analysis of obstacles to the rural environment sustainability with an emphasis on economic and management contexts: A Grounded Theory(Case study: Tavalesh villages)*. *Space economy & rural development*, 11(42): 47-76.
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.3.2](https://doi.org/10.1001.1.23222131.1401.11.42.3.2)
- Habibi, S. and Salehi, S. (2024). *Investigating Effects of Cultural Activities of Rural Municipalities on Environmental Behaviors in the Villages of West Gilan(Set of Rural Areas of Tavalesh)*. *Journal of Geography and Development*, Articles in Press, Accepted Manuscript, Available Online from 04 February 2024.
[doi:10.22111/gdij.2024.46971.3588](https://doi.org/10.22111/gdij.2024.46971.3588)
- Hasani, M. and Vodgdani, F. (2018). *Qualitative content analysis of elementary school social studies books from the perspective of moral education*. *Islamic Education*, 12(25): 29-54.
[Doi: 10.30471/edu.2017.1344](https://doi.org/10.30471/edu.2017.1344)
- Huang, Y.; Teng, Y. and Yang, S. (2023). *Evaluation of the Sustainable Development of Macau, Based on the BP Neural Network*. *Sustainability*, 15(1), 879: 1-22.
<https://doi.org/10.3390/su15010879>
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
[https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkpozje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkpozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009)
- Inglehart, R. (1995). *Public Support for Environmental Protection: Objective Problems and Subjective Values in 43 Societies*. *Political Science and Politics*, 28: 57-72.
[DOI: https://doi.org/10.2307/420583](https://doi.org/10.2307/420583)
- Inglehart, R. and Welzel, Ch. (2015). *Modernization, cultural change, and democracy*. Translated by Ahmadi, y., Tehran: Kavir Publishing.
<https://kavirland.com/product/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D9%86%D9%88%D8%B3%D8%A7%D8%B2%DB%8C%D8%8C-%D8%AA%D8%BA%DB%8C%DB%8C%D8%B1-%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%AF%D9%85%D9%88%DA%A9%D8%B1%D8%A7%D8%B3%DB%8C-%D8%A7/>

- Inglehart, R.F.; Ponarin, E. and Inglehart, R.C. (2017). Cultural Change, Slow and Fast: The Distinctive Trajectory of Norms Governing Gender Equality and Sexual Orientation. *Social Forces*, 95(4): 1313-1340.
[DOI:10.1093/sf/sox008](https://doi.org/10.1093/sf/sox008)
- Inglehart, R. (2017). *Culture shift in advanced industrial society*. Translated by Veter, M., Tehran: Kavir Publishing.
<https://www.gisoom.com/book/11279290/>
- IRNA News Agency. (2024). 1,514 cases of unauthorized land use change were identified in Gilan.
<https://www.irna.ir/news/85627440/>
- Jamini, D.; Zolfaghari, A.; Nasrabadi, Z. and Ghoobadi, Sh. (2016). Environmental challenges and its impact on rural settlement in Badrabad Village Using Grounded Theory Method. *Geography and Environmental Sustainability*, 6(2): 71-87.
https://ges.razi.ac.ir/article_589_b75131b8e2270298a4d0562e8d4bafdf.pdf
- Johnson, D.L.; Ambrose, S. H.; Bassett, T.J.; Bowen, M. L.; Crummey, D.E.; Isaacson J. S.; Johnson, D.N.; Lamb, P.; Saul, M. and Winter-Nelson, A.E. (1997). Meanings of Environmental Terms. *Journal of Environmental Quality*, 26(3): 581-589.
<http://dx.doi.org/10.2134/jeq1997.00472425002600030002x>
- Keto, S. and Foster, R. (2021). Ecosocialization—an Ecological Turn in the Process of Socialization, *International Studies in Sociology of Education*, 30(1-2): 34-52.
<https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>
- Koger, S.M. and Scott, B.A. (2016). Teaching Psychology for Sustainability: The Why and How. *Psychology Learning & Teaching*, Volume 15(3): 214-225.
<https://doi.org/10.1177/1475725716648238>
- Thakur, K.B.; Rout, H.S and Chakraborty, T. (2014). Environmental Degradation, Sustainable Development and Human Well-being: Evidence from India, *Commerce and Management*, 1(1): 101-120.
<file:///C:/Users/Pishro%20Rayane/Downloads/2014ThakurRoutChakrabortyManthan.pdf>
- Li, H.; Huang, D.; Li, H.; Ma, Q. and Li, J. (2023). Villagers' attitudes and behaviors toward rural solid waste management under environmental authoritarianism in China. *Environmental Economics and Management*, 11: 1-12.
<https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1150838>
- Mardani, A.; Streimikiene, D.; Zavadskas, E.K.; Cavallaro, F.; Nilashi, M.; Jusoh, A. and Zare, H. (2017). Application of Structural Equation Modeling (SEM) to Solve Environmental Sustainability Problems: A Comprehensive Review and Meta-Analysis. *Sustainability*, 9(10): 1814, 1-65.
<https://doi.org/10.3390/su9101814>
- Maurya, P.K.; Ali, S.A.; Ahmad, A.; Zhou, Q.; Castro, J.; Khan, E. and Ali, H. (2020). An introduction to environmental degradation: Causes, consequence and mitigation. In book: *Environmental Degradation: Causes and Remediation Strategies*, chapter 1. 1-20. *Annals of The Entomological Society of America*.
[DOI:10.26832/aesa-2020-edcrs-01](https://doi.org/10.26832/aesa-2020-edcrs-01)
- Meng, F.; Chen, H.; Yu, Zh.; Xiao, W. and Tan, Y. (2022). What Drives Farmers to Participate in Rural Environmental Governance? Evidence from Villages in Sandu Town, Eastern China, *Sustainability*, 14(3394): 1-15.
<https://doi.org/10.3390/su14063394>
- Mutsaers, J. (2015). *Environmental Concern in Global Perspective: Exploring relations between core-periphery, vulnerability, environmental problems, post-materialism and environmental concern*. Degree of Master of Science in Human Ecology: Culture, Power and Sustainability, Supervisor: Maria Andrea Nardi, International Master's Programme in Human Ecology, Human Ecology Division, Department of Human Geography, Faculty of Social Sciences, Lund University.
[DOI:10.13140/RG.2.1.1371.2481](https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1371.2481)
- Nachibi, S.U. and Morgan, A.K. (2023). Understanding the relationship between poverty, environmental degradation, and power dynamics: a qualitative study in Northern Ghana. *Environment, Development and Sustainability*, Published: 02 November 2023: 1-29.
doi.org/10.1007/s10668-023-04014-1
- Pinto, N.G. M.; Rossato, V.P.; Müller, A.P. and Coronel, D.A. (2022). Environmental degradation and agriculture: an approach in countries by middle of indexes. *Ciencia Rural*, 52(6): 1-12.
<http://doi.org/10.1590/0103-8478cr20201067>

- Rampedi, I.T. and Ifegbesan, A.P. (2022). Understanding the Determinants of Pro-Environmental Behavior among South Africans: Evidence from a Structural Equation Model. *Sustainability*, 14(2),3218: 1-14.
<https://doi.org/10.3390/su14063218>
- Rani, K. (2016). Environment degradation and its effects. *International Journal of Advanced Education and Research*, 1(7): 92-96.
<https://www.multidisciplinaryjournals.net/assets/archives/2016/vol1issue7/1-9-11-425.pdf>
- Salehi, S.; Habibi, S.; Rezaei, A. and Firozjayan, A.A. (2021). An Analysis of Socio-Cultural Context of Environmental Issues: Applying Grounded Theory(Case Study: Rural Areas of Tavalesh). *Journal of Rural Research*, 12(3): 536-551.
[doi:10.22059/jrur.2021.318572.1613](https://doi.org/10.22059/jrur.2021.318572.1613)
- Sasko, D. (2014). Can affluence explain public attitudes towards climate change mitigation policies? A multilevel analysis with data from 27 EU countries. (CGP Working Paper Series, 02/2014). Berlin: Freie Universität Berlin, Center for Global Politics, 2-16.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-439504>
- Singh, R.L. and Singh, P.K. (2017). Global Environmental Problems. In book: Principles and Applications of Environmental Biotechnology for a Sustainable Future. Singh, R. (eds). (pp 13-41). Applied Environmental Science and Engineering for a Sustainable Future. Springer, Singapore.
https://doi.org/10.1007/978-981-10-1866-4_2
- Stockholm Declaration. (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment.
<https://docenti.unimc.it/elisa.scotti/teaching/2020/22646/files/stockholm-declaration>
- Tasnim News Agency. (2024). 2,000 Tons of waste are produced daily in Gilan Province. (In Persian).
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1403/08/20/3196878>
- Tyagi, S.; Garg, N. and Paudel, R. (2014). Environmental Degradation: Causes and Consequences. *European Researcher*, 81(8-2): 1491-1498.
[DOI:10.13187/er.2014.81.1491](https://doi.org/10.13187/er.2014.81.1491)
- United Nations. (2000). General Assembly. United Nations Millennium Declaration; Resolution adopted by the General Assembly: New York, NY, USA, 2000.
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf
- United Nations Sustainable Development Cooperation Framework for The Islamic Republic of IRAN 2023–2027.
https://unsdg.un.org/sites/default/files/2022-11/UNSDCF_Iran%20Republic%20of-2023-2027.pdf
- Weier, A. (2008). Environmentalism: Material or Post-Material Need?. *Res Publica-Journal of Undergraduate Research*, 13(1): 76-96.
<https://digitalcommons.iwu.edu/respublica/vol13/iss1/12>
- White, M.J. and Hunter, L.M. (2009). Public Perception of Environmental Issues in a Developing Setting: Environmental Concern in Coastal Ghana. *Social Science Quarterly*, 9(4): 960-982.
[doi:10.1111/j.1540-6237.2009.00672.x](https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2009.00672.x)

علل تخریب محیط‌زیست و پیامدهای آن بر رفتارهای محیط‌زیستی (مورد مطالعه: روستاهای طوالش در غرب گیلان)

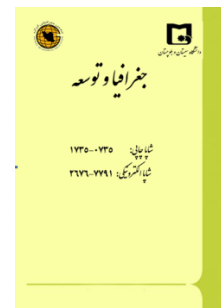
سونا حبیبی^۱، دکتر صادق صالحی^{۲*}

مقاله پژوهشی

چکیده

با چالش برانگیز شدن مشکلات محیط‌زیستی در نواحی روستایی برخوردار از اکوسیستم‌های طبیعی متنوع، ماهیت محلی تخریب محیط‌زیست نیز قابل تأمل است. هدف این پژوهش، بررسی تأثیر عوامل بیرونی و طبیعی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان در مناطق روستایی شهرستان‌های تالش، رضوانشهر و ماسال است که به روش کیفی انجام شده است. جامعه مطالعاتی شامل ۴۵ نفر از روستاییان و کارشناسان است که به شیوه نمونه‌گیری هدفمند و حداکثر تنوع انتخاب شدند. داده‌های حاصل از مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته با تکنیک تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاسی جهت‌دار تحلیل شدند. اعتبار تحقیق به شیوه‌های باورپذیر کردن گزینشی و ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی حاصل شد. براساس مفهوم «وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست» به‌عنوان مفهوم تعدیلی برگرفته از نظریه ارزش‌های مادی/فرامادی اینگلهارت، ۵ مقوله عمده، ۷ زیرمقوله و ۸ کد استخراج شدند. طبق یافته‌ها، برداشت بی‌رویه منابع طبیعی، انباشت زباله و پسماند در جنگل و سواحل دریا، قاچاق منابع طبیعی، تصرف و تغییر کاربری اراضی طبیعی به‌عنوان مهم‌ترین مسائل عینی تخریب محیط‌زیست شناسایی شدند. نتایج حاکی از آن است که وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان تأثیر معکوس داشته و رفتارهای مخربانه محیط‌زیستی در نواحی روستایی فراگیر شده است. گزاره نظری حاصل از مجموع یافته‌ها بدین شکل تدوین شد: «در نواحی روستایی، بهره‌برداری سازمان‌یافته با غلبه نگاه تجاری، بازنمودی از مدیریت ناپایدار منابع طبیعی است. ضمن این‌که معضل سایت‌های دفع زباله، قاچاق چوب درختان جنگلی، بهره‌برداری معیشتی روستاییان از منابع طبیعی در دسترس به موجب قائل بودن به حق بهره مالکانه و بحران‌های طبیعی به اشکال متعدد و در سطوح گسترده و محدود اما فراگیر، فرصت‌های تخریب مضاعف محیط‌زیست را می‌گستراند». سازمان‌های مسئول به مسئله‌مندی تخریب محیط‌زیست و مرتفع‌نمودن علل آن توجه جدی نشان دهند. سیاست‌گذاری‌های بهره‌برداری از منابع طبیعی باید در راستای حفاظت پایدار از طبیعت بازنگری شود. این مهم مستلزم انجام مطالعات جامع است.

جغرافیا و توسعه، شماره ۸۲، بهار ۱۴۰۵
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۸
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۴/۰۱/۱۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۵
صفحات: ۸۸-۵۱

واژه‌های کلیدی:

تخریب محیط‌زیست، تخریب مضاعف، تحلیل محتوای کیفی، روستاهای غرب گیلان.

مقدمه

انواع مختلف مسائل محیط‌زیستی نظیر؛ گرم‌شدن کره زمین، تغییرات اقلیمی، آلودگی و کاهش منابع طبیعی، زباله، جنگل‌زدایی و از بین رفتن تنوع‌زیستی نشان‌می‌دهد که تخریب محیط‌زیست نه‌تنها پدیده‌ای جهانی است بلکه همگی «نتیجه استفاده ناپایدار از منابع طبیعی است» (Rampedi & Ifegbesan, Singh & Singh, 2017: 13). (1: 2022) که افزایش مخاطرات محیط‌زیستی را عمدتاً در سه بُعد؛ کمبود، تخریب و آلودگی منابع طبیعی و محیط زیست نشان‌می‌دهد. از یک سو، این آسیب‌های محیط‌زیستی، «بر حیات بشر تأثیر مستقیم دارد» (Thakur et al, 2014: 104). زیرا استفاده بی‌رویه از منابع طبیعی و تخریب آن تهدیدی جدی برای انسان و نیز محیط زیست پیرامون او است. تهدید اکوسیستم‌های طبیعی بر این مهم تأکید دارد که «زمین یک منبع محدود است» (Agenda 21, 1992: 85) و منابع طبیعی آن بیش از ظرفیت‌شان مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. از سوی دیگر، این

۱. دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، گرایش بررسی مسائل اجتماعی ایران، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

kh-sona@hotmail.com

۲. استاد جامعه‌شناسی محیط زیست، گروه جامعه‌شناسی توسعه، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول)

s.salehi@umz.ac.ir

مشکلات محیط‌زیستی، ناشی از رفتار ناسازگار انسانی^۱ (Koger & Scott, 2016: 214)، فعالیت‌های انسانی و عمدتاً اقتصادی است (Maurya et al, 2020: 1; Tyagi et al, 2014: 1492) به‌نحوی که جهان حاضر، در «عصر اکو بحران [بحران اکولوژیکی]»^۲ به‌سر می‌برد. [این موضوع بازتاب این واقعیت است که] دیدگاه انسان‌محور از زندگی [یعنی کسب سود از منابع طبیعی] است که در هسته بحران محیط زیستی نهفته است» (Keto & Foster, 2021: 34). با وجود این‌که، سازمان ملل (۲۰۰۰) در مورد بحران اکولوژیکی به‌عنوان یکی از بزرگترین تهدیدات توسعه پایدار هشدار داده است، مشکلات حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار منابع [طبیعی] یک دغدغه و هدف مشترک در سطح جهانی است و حفاظت از محیط‌زیست و [دستیابی به] توسعه پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است» (Dogaru, 2013: 1344-1345). علاوه بر این، یکی از اهداف هفده‌گانه دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار سازمان ملل، حفظ محیط‌زیست (Huang et al, 2023: 7)، استفاده بهینه و حفاظت پایدار از منابع طبیعی (Stockholm Declaration, 1972: 1-2) است اما همچنان کنش‌های ناپایدار جامعه بشری «به نقطه‌ای رسیده است که منابع طبیعی به‌سرعت در حال زوال است» (Mardani et al, 2017: 1). همان‌گونه که تخریب محیط‌زیست پیامدهایی در حوزه‌های محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی دارد، عوامل مختلفی می‌تواند این پدیده را تشدید کند و این موضوعی است که در سراسر جهان مورد بحث قرار گرفته است (Pinto et al, 2022: 8). موارد فوق، بیانگر اهمیت و کارکرد عوامل محیط‌زیست طبیعی می‌باشند که بر ضرورت جهانی حفاظت از محیط‌زیست طبیعی و در نهایت تحقق پایداری آن تأکید دارد.

در این میان، چالش‌های پیش‌روی تنوع محیط‌زیستی ایران نیز حائز اهمیت است. همان‌طور که در اصل ۵۰ قانون اساسی نیز حفاظت محیط‌زیست و ضرورت پایداری محیط‌زیست تصریح شده و استفاده پایدار از منابع طبیعی از اولویت‌های راهبردی توسعه ملی ایران برای دستیابی به توسعه پایدار است (United Nations Sustainable Development Cooperation Framework for The Islamic Republic of Iran, 2023-2027: 7).^۳ با توجه به این‌که تخریب محیط‌زیست ماهیتی جهانی، منطقه‌ای و محلی دارد، آن‌چه که مهم است اثرگذاری هر کدام در سطح جهانی و محلی بر یکدیگر می‌باشد زیرا عواقب تخریب، مرزهای جغرافیای طبیعی را در می‌نوردد که نمونه بارز آن در تغییرات اقلیمی مشهود است. در این میان، ماهیت محلی تخریب محیط‌زیست به‌ویژه در مناطق روستایی برخوردار از اکوسیستم‌های طبیعی متنوع قابل ملاحظه است زیرا «مشکلات محیط‌زیستی در نواحی روستایی نیز به‌طور فزاینده‌ای جدی و چالش‌برانگیز شده است» (Meng et al, 2022: 1). با گستردگی مسائل محیط‌زیستی در روستاهای ایران، «نظیر؛ فرسایش، نبود مراکز دفن زباله، عدم احداث تاسیسات فاضلاب به‌همراه مشکلات ناشی از کمبود آب و آلودگی منابع آب و همچنین تغییر کاربری اراضی، آلودگی هوای محیط‌های روستایی، تخریب مناطق حفاظت‌شده، استفاده از سوخت‌های زیستی همچون؛ هیزم، مهاجرت و افزایش فشارها بر زمین که موجب تخریب محیط‌زیست می‌گردد» (عزومی و مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۹۰: ۱۰۱)، این ادعا مطرح است که منابع محیط‌زیست طبیعی این مناطق در بستری از زمینه‌های متعدد در معرض آسیب، تهدید و تخریب قرار می‌گیرند که ممکن است علت آن در نواحی روستایی، خاص باشد. مناطق روستایی استان گیلان نیز دستخوش مشکلات عدیده محیط‌زیستی از جمله؛ فرسایش منابع و ذخایر طبیعی، آلودگی و تخریب زیستگاه‌های طبیعی،

1. Maladaptive human behavior

2. The era of ecocrisis [ecological crisis]

۳. چارچوب همکاری توسعه پایدار سازمان ملل متحد برای جمهوری اسلامی ایران

انبوه زباله و پسماند، تغییر کاربری اراضی طبیعی، سوداگری از طبیعت و چگالی سموم است (حبیبی و صالحی، ۱۴۰۰: ۷۷). مواردی مانند پسماند مهم‌ترین معضل محیط‌زیستی گیلان بیان شده است (سازمان جهاد دانشگاهی استان گیلان، ۱۴۰۰)؛ روزانه ۲ هزار تن زباله در استان گیلان تولید می‌شود که ۶۰۰ تن آن عمدتاً مربوط به نواحی روستایی از جمله روستاهای تالش و رضوانشهر [از مناطق مورد مطالعه این تحقیق] است (خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۳). این حجم از زباله اغلب در مجاورت رودخانه‌ها، [جنگل‌ها] و اراضی ساحلی تخلیه و [دپو] می‌شود که یکی از عوامل مهم آلودگی منابع آبی گیلان به‌شمار می‌آید (شرکت سهامی آب منطقه‌ای گیلان، ۱۳۹۶: ۴ و ۵) و با افزایش ۹ درصدی تغییر کاربری اراضی کشاورزی نسبت به سال گذشته (پیرنا، ۱۴۰۳) تنها بخشی از مسائل حوزه محیط‌زیست در استان گیلان است که اغلب به نحوه رفتارها و کنش‌های جامعه بازمی‌گردد. در واقع، تخریب محیط‌زیست و ناپایداری اکوسیستم‌های طبیعی در این نواحی متأثر از مجموعه عوامل اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی است (صالحی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۴۴؛ حبیبی و صالحی، ۱۴۰۱: ۵۷). از این‌رو با وجود چنین مسائلی، هدف کلی این تحقیق، بررسی تأثیر مسائل عینی و محسوس تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان در مناطق روستایی مورد مطالعه است و در این راستا، سؤالات اساسی تحقیق حاضر عبارتند از:

الف) مهم‌ترین مسائل عینی تخریب محیط‌زیست کدامند؟

ب) علل تخریب محیط‌زیست در مناطق روستایی کدامند؟

ج) تأثیرات تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی چیست؟

پ) آیا روستاییان پس از مواجهه با تخریب عینی محیط‌زیست، رفتارهای حفاظتی دارند؟

از جمله تحقیقاتی که در مورد عوامل مؤثر بر تخریب محیط‌زیست در نواحی روستایی صورت گرفته است می‌توان به این موارد اشاره کرد؛ مطالعه کیفی فیروزآبادی و عظیم‌زاده (۱۳۹۱) در تخریب محیط‌زیست در مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری نشان داد که تخریب محیط‌زیست کاملاً ناشی از طرز عملکرد خانوارهای فقیر نبوده است و حتی نقش فقرا در تخریب محیط‌زیست در مقابل آثار مخربی که فعالیت‌های صنعتی در منطقه داشته، بسیار ناچیز است. تضاد منافع به‌عنوان پدیده اصلی بیانگر شرایطی است که در آن منافع ساکنان محلی در تضاد با منافع ملی و سازمان‌های متولی حفاظت از محیط‌زیست قرار می‌گیرد؛ فریدگیلو و همکاران (۱۳۹۴) در پیمایشی نشان دادند که مسائل و مشکلات اقتصادی و اجتماعی در حوضه آبخیز «قوری‌چای» در شمال استان اردبیل در شیوه بهره‌برداری آن‌ها از منابع طبیعی تأثیر گذاشته و منجر به تخریب اراضی شده است. اقتصاد معیشتی دامداری و زراعت دیم روستاییان موجب کسب حداکثر سود از منابع طبیعی شده است؛ طبق نتایج پژوهش کیفی جمینی و همکاران (۱۳۹۵) تخریب مراتع، کاهش منابع آب، از بین رفتن حیات وحش، تولید زباله‌ها و پسماندها، آلودگی هوا، فرسایش خاک، تخریب درختان جنگلی، مشکلات ناشی از استفاده از سموم و کودهای شیمیایی و مشکلات مدیریتی- زیرساختی از مهم‌ترین چالش‌های محیط‌زیستی در روستای بدرآباد شهرستان روانسر در استان کرمانشاه هستند که چالش‌های اقتصادی- اشتغال، بهداشتی، تهدید امنیت غذایی و تغییر الگوی کشت، بخشی از پیامدهای آن است؛ مطالعه کیفی حبیبی و صالحی (۱۴۰۰) در شناسایی زمینه‌های بروز مشکلات محیط‌زیستی در مناطق روستایی غرب گیلان حاکی از آن بود که عواملی چون؛ بهره‌برداری مشاع، عدم تفکیک صریح عرصه‌های ملی و شخصی، تغییر کاربری اراضی کشاورزی و طبیعی، چرای بی‌رویه دام در اراضی طبیعی مرتع و جنگل، منفعت‌طلبی و بهره‌برداری معیشتی عامل تخریب محیط‌زیست بودند؛ مطالعه کیفی صالحی و همکاران (۱۴۰۰) در بررسی زمینه‌های اجتماعی تخریب محیط‌زیست در روستاهای طوالش در غرب گیلان حاکی از آن بود که موانع زیرساختی، آبادسازی متعارض،

خلاءهای قانونی در برخورد با جرایم محیط‌زیستی و مشارکت پایین روستاییان برای حفظ طبیعت از جمله عوامل تخریب محیط‌زیست هستند؛ نتایج مطالعه اسدالهی و همکاران (۱۴۰۱) به روش توصیفی- همبستگی بیانگر وجود نگرش محیط‌زیستی ضعیف در بین روستاییان شهرستان سلسله است. سرمایه‌های معیشتی، مالی و فیزیکی مهم‌ترین تبیین‌کننده‌های نگرش محیط‌زیستی روستاییان هستند که با افزایش میزان سرمایه مالی و فیزیکی، رفتارهای محیط‌زیستی مسئولانه ترویج و در پی آن، تخریب محیط‌زیست در نواحی روستایی کاهش می‌یابد؛ مطالعه کیفی اکتشافی فیروزآبادی و خمسه (۱۴۰۱) در مطالعه پیامدهای تغییرات اقلیمی در نقاط روستایی استان اصفهان نشان داد که تغییرات اقلیمی به همراه سوءمدیریت دولتی و برخی اقدامات روستاییان، به منابع محیط‌زیست آسیب زده که حاکی از ناپایداری تشدیدشده به‌عنوان مقوله محوری بوده است؛ مطالعه کیفی حبیبی و صالحی (۱۴۰۱) در بررسی زمینه‌های اقتصادی و مدیریتی بروز مشکلات محیط‌زیستی در مناطق روستایی گیلان نشان داد که اقتصاد تک‌محصولی، معیشت وابسته به بهره‌برداری از منابع طبیعی، فروش اراضی روستایی، خرده‌مالکی و ناکارآمدی سازمان‌های مدیریتی از جمله علل تخریب محیط‌زیست و ناپایداری اکوسیستم بوده است؛ نتایج پیمایش وایت^۱ و هانتر^۲ (۲۰۰۹) میزان قابل توجهی از آگاهی محیط‌زیستی و اهمیت مسائل محیط‌زیستی حتی نسبت به سایر مسائل اجتماعی-اقتصادی در بین ساکنان ساحلی غنا را نشان می‌دهد. نتایج تحلیل این نویسندگان حاکی از آن است که ساکنان کشورهای کمتر ثروتمند نیز اغلب مسائل محیط‌زیستی را در اولویت قرار می‌دهند و از ارزش‌های فرامادی برخوردارند؛ اینو^۳ و بیسونگ^۴ (۲۰۱۵) در تحقیقی با رویکرد ترکیبی در نیجریه، دریافتند که نیجریه بیش از ۹۰ درصد از منابع جنگلی خود را به دلیل مشکل شدید و پایدار جنگل‌زدایی، قطع درختان برداشت مکانیزه، ایجاد مزارع کشاورزی دولتی (مانند کاکائو، لاستیک و نخل روغن)، ساخت بزرگراه‌ها و استخراج مواد معدنی جامد از دست داده است. علاوه بر این، جوامع محلی که برای امرار معاش خود به منابع جنگلی وابسته هستند، نسبت به جنگل‌بانانی که می‌خواهند برای تأمین منافع اقتصادی خود بر مدیریت جنگل تسلط داشته باشند، به مدیریت پایدار جنگل متعهدتر هستند؛ یافته‌های پیمایش فاگاربا^۵ و همکاران (۲۰۱۸) نشان داد که فعالیت‌های اقتصادی معیشتی مانند کشاورزی، تولید زغال چوب، برداشت چوب، نبود منبع جایگزین معیشت منجر به تخریب اکوسیستم جنگلی در شمال غنا شده است؛ مطالعه کیفی نجیبی^۶ و مورگان^۷ (۲۰۲۳) در بررسی ارتباط بین فقر، پویایی قدرت و تخریب محیط‌زیست در غنای شمالی نشان داد که کشاورزی عامل مهمی در کاهش منابع محیط‌زیستی است. کشاورزان فقیر و ثروتمند هر دو در جنگل‌زدایی نقش دارند و کشاورزان ثروتمند نقش اساسی در گسترش فعالیت‌های کشاورزی دارند. آلودگی منابع آبی نیز عمدتاً توسط کشاورزان ثروتمندتر از طریق سرریز مواد شیمیایی کشاورزی ایجاد می‌شود؛ پیمایش لی^۸ و همکاران (۲۰۲۳) ضمن این که نشان داد مدیریت زباله‌های جامد روستایی به‌عنوان یکی از چالش‌های مهم جامعه روستایی چین بوده است، حاکی از آن است که نگرش و نگرانی‌های محیط‌زیستی روستاییان به‌طور قابل توجهی تحت تأثیر رضایت‌مندی آن‌ها از مدیریت زباله‌های جامد روستایی از سوی دولت و در دسترس بودن امکانات جمع‌آوری زباله جامد است. به‌طور کلی، عوامل دولتی به‌طور قابل توجهی رفتارهای جمع‌آوری زباله جامد روستاییان را تعدیل می‌کند.

1. White
2. Hunter
3. Enuoh
4. Bisong
5. Fagariba
6. Nachibi
7. Morgan
8. Li

مطالعات انجام شده نشان می‌دهند که تخریب محیط‌زیست در مناطق روستایی متأثر از عوامل متعددی است. با این وجود، خلاءهای پژوهشی در سه بعد قابل‌ذکرند: براساس چهارچوب نظری (تحقیقی که با اتکاء صرف بر نظریه ارزش‌های مادی-فرامادی اینگلهارت صورت گرفته باشد)؛ براساس موضوع (مطالعه‌ای که با تمرکز بر تأثیر وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان باشد)؛ براساس روش تحقیق (آن‌گونه که مدنظر این پژوهش کیفی می‌باشد) و در نهایت براساس جامعه مطالعاتی (نواحی روستایی، روستاییان و کارشناسانی که اغلب روستایی هستند)؛ به عبارتی دیگر، در زمینه این موضوع که گستردگی مسائل عینی تخریب محیط‌زیست برای روستاییان چه پیامدهایی را در پی داشته است و بر نحوه رفتار و اقدامات روستاییان در برخورد با منابع طبیعی چه اثراتی به دنبال دارد، تحقیقی یافت نشد. بررسی حاضر، بر این مهم تأکید دارد که علل زمینه‌ای تخریب محیط‌زیست بر حسب شرایط خاص محدوده مورد بررسی می‌تواند متفاوت باشد. همچنین، از آن‌جایی که معیشت و مشاغل اکثر روستاییان، وابسته به استفاده از منابع طبیعی محلی است، تدبیر بهره‌گیری پایدار از منابع طبیعی در جهت پایداری محیط‌زیست روستایی از ضروریات است. ضمن این‌که تحقق این مهم مستلزم شناسایی علل بنیادی و زمینه‌های بروز مشکلات تخریب محیط‌زیست روستایی با توجه به شرایط این جامعه می‌باشد؛ از این‌رو این پژوهش در پی آن است تا چگونگی آثار وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان را به‌شیوه کیفی مطالعه نماید.

مبانی نظری

رونالد اینگلهارت نظریه ارزش‌های فرامادی‌گرا را تدوین نمود و این رویکرد نظری را برای توضیح دغدغه محیط‌زیستی به کار برد. در قلب این نظریه این ایده که دگرگونی در ارزش‌های فردی، زمانی که نیازهای اساسی (مانند: غذا، پناهگاه، امنیت از محرومیت اقتصادی) تأمین می‌شوند، وجود دارد (Sasko, 2014: 4). در واقع، اینگلهارت برای تبیین تغییر نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای محیط‌زیستی، دو مفهوم متناقض «مادی‌گرا-فرامادی‌گرا» را مطرح نمود که طبق آن، علل دگرگونی نگرشی، ارزشی و رفتاری از مادی‌گرایی به فرامادی‌گرایی چهار رکن اصلی؛ یعنی امنیت فیزیکی، امنیت اقتصادی، آموزش و اطلاعات است (Inglehart, 1977: 75). *et al, 2017: 1314* که طبق آن، افراد کشورهای ثروتمند، به اهداف فرامادی از جمله حفاظت از محیط‌زیست به دلایل دستیابی به شرایط اقتصادی و اجتماعی پررونق و مطلوب، دلبستگی شدیدی دارند. این دگرگونی ارزشی، پیدایش محیط‌زیست‌گرایی در جهان غربی را توضیح داد (ساکسو، ۲۰۱۴: ۴). نظریه ارزش‌های فرامادی، دغدغه محیط‌زیستی و مشارکت در فعالیت‌های حفظ محیط‌زیست را به‌عنوان یک تغییر اجتماعی به‌مثابه پیامد فرامادی‌گرایی می‌داند (اینگلهارت و ونزل، ۱۳۹۴: ۱۱۸). این نظریه، پیش‌شرط‌های رفتارهای محیط‌زیستی یا به‌عبارتی، نیروهای مولد تغییر ارزشی-فرهنگی و رفتاری را مجموعه عواملی می‌داند (حبیبی و صالحی، ۱۳۹۹: ۲۳۳) که از میان آن‌ها، مفهوم «مسائل عینی^۲-ارزش‌های ذهنی^۱»، مدنظر این تحقیق است.

نظریه ارزش فرامادی‌گرا در ابتدا به‌عنوان تبیینی از پیدایش محیط‌زیست‌گرایی در جوامع ثروتمند توسعه یافت (اینگلهارت و ونزل، ۱۳۹۴: ۸۹؛ Sasko, 2014: 4). این باور کلیشه‌ای که تنها افراد و ملل ثروتمند نگران محیط‌زیست هستند، به چنان ابزار سیاسی‌ای بدل شده است که احتمالاً بدون پشتوانه نظری باقی مانده است.

محققان به این تفکر رایج در غرب، مبنی بر این که شهروندان کشورهای در حال توسعه، از محیط‌زیست مراقبت نمی‌کنند و یا قادر به مراقبت از آن نیستند، نقد نموده و یا این ادعا که دغدغه محیط‌زیستی در کشورهای توسعه‌یافته، محدود به طبقات اجتماعی ثروتمندتر است از سوی جامعه‌شناسان محیط‌زیست رد شد و آن را فاقد پشتوانه تجربی دانستند. جامعه‌شناسان این حوزه به بررسی این موضوع پرداختند که ارزش‌های محیط‌زیستی صرفاً نمی‌تواند نتیجه فرامادی‌گرایی باشد (Brechin & Kempton, 2003: 327). به‌همین ترتیب، تا دهه ۱۹۹۰ مشخص شد که کشورهای فقیرتر جنوب جهان، همچون کشورهای پیشرفته، سطوح مشابهی از دغدغه محیط‌زیستی را نشان می‌دهند و این نظریه از سوی پژوهشگرانی مانند دانلپ^۱ و همکاران (۱۹۹۳) و برچین و کمپتون (۱۹۹۴) به چالش کشیده شد [با استناد به مطالعات خود، نقاط ضعف نظریه اینگلهارت را آشکار نمودند]. این محققان، با ذکر ناکافی بودن رویکرد ارزش‌های فرامادی‌گرا، محیط‌زیست‌گرایی را به‌عنوان یک پدیده جهانی مستقل از سطح ثروت توصیف می‌کنند. به‌ویژه، آن‌ها نشان دادند که دغدغه محیط‌زیستی در بین کشورهای فقیرتر، بالاتر است (Sasko, 2014: 4). ساکنان ملت‌های فقیر، عمدتاً نگران مسائل عینی قابل‌مشاهده محلی‌شان هستند که برحسب تجربه مستقیم آن‌ها ایجاد شده است (فروتن‌کیا و نواح، ۱۳۹۷: ۱۲۸). یکی از قوی‌ترین نمونه‌های دغدغه‌های محیط‌زیستی در بین شهروندان ملت‌های فقیرتر و در حال توسعه، خیزش و فعالیت‌های شدید گروه‌ها و اقدامات محیط‌زیستی محلی مانند جنبش چپکو^۲ در هند و جنبش کمربند سبز کنیا^۳ در جوامع روستایی بوده است. تجربه مستقیم تخریب محیط‌زیست، مردم را واداشته است تا به‌منظور حفاظت از خودشان به‌صورت خودجوش از منابع طبیعی محافظت کنند (Brechin & Kempton, 2003: 328). بدین ترتیب، اینگلهارت به‌دنبال اصلاح نظریه اصلی خود، منابع دغدغه محیط‌زیستی را ناشی از هر یک از دو علت احتمالی می‌داند که عبارتند از:

- ۱) وجود «مسائل عینی» به‌لحاظ تخریب محیط‌زیستی، عمدتاً در کشورهای در حال توسعه (Anglehart, 1995: 61).
- مسائل محیطی تلقی تازه‌ای از طبیعت را موجب شده است (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۲۰۵)؛ یا؛
- ۲) وجود «ارزش‌های ذهنی» محیط‌زیست‌گرا^۴ به‌عنوان نتیجه دگرگونی ارزش‌های فرامادی‌گرا که در جوامع ثروتمند یافت می‌شود (Anglehart, 1995: 65).

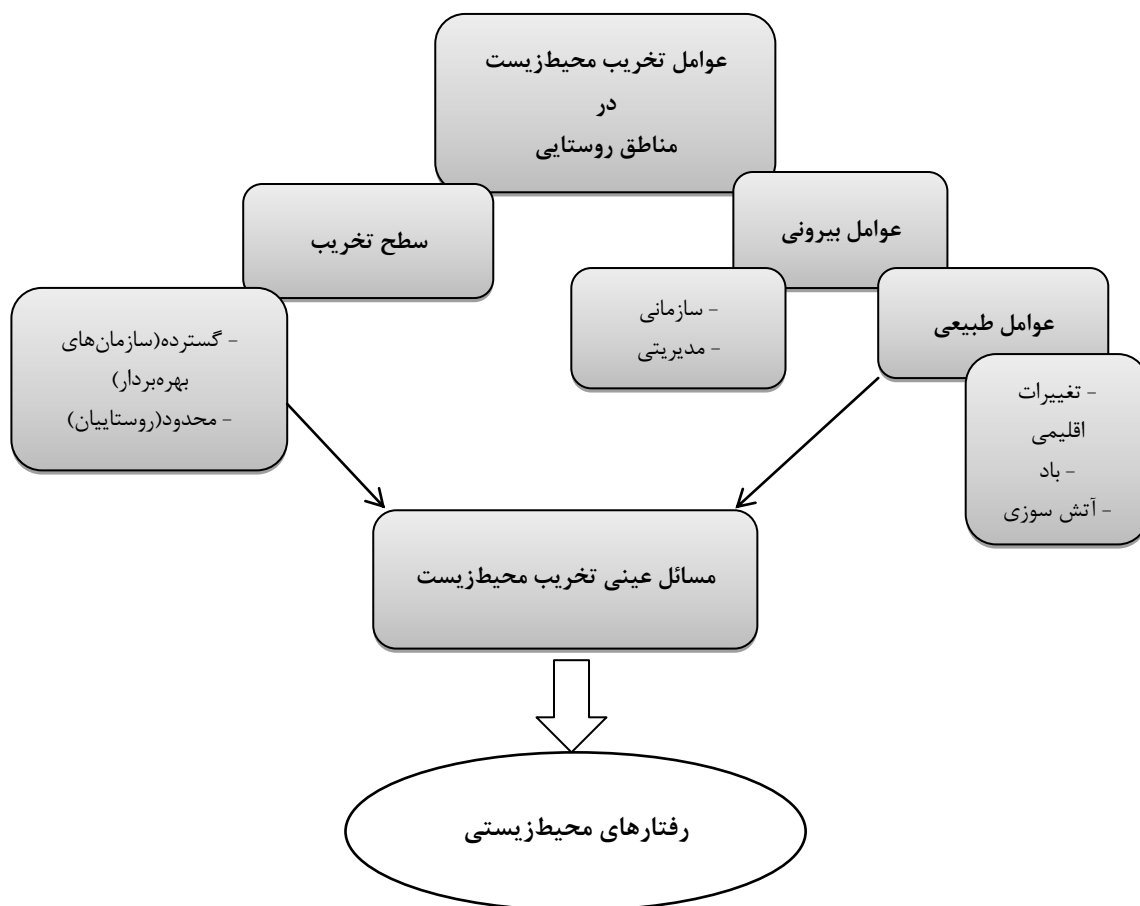
به عبارت دیگر، اینگلهارت با اصلاح نظریه اصلی به نقطه ضعف آشکار رویکرد فرامادی‌گرایی پاسخ داد. او فرضیه مسائل عینی را اضافه نمود که دغدغه محیط‌زیستی را به مشکلات عینی در مورد تخریب محیط‌زیست در کشورهای فقیرتر [و در حال توسعه] مربوط می‌کند. این فرضیه اضافه شده، ساختار نظری اصلی را گسترش می‌دهد تا ظهور محیط‌زیست‌گرایی را در جوامع فقیر (از طریق وجود مشکلات عینی تخریب محیط‌زیستی) پوشش دهد (Sasko, 2014: 4). در واقع، اینگلهارت نگرانی در مورد محیط‌زیست را در دو مقوله «عینی» و «ذهنی» قرار می‌دهد که به ترتیب مترادف مادی و فرامادی می‌باشند؛ بنابراین، تفسیر نوین اینگلهارت از ظهور محیط‌زیست‌گرایی در کشورهای توسعه‌نیافته این است که نگاه عینی؛ یعنی مادی به محیط‌زیست، موجب بروز دغدغه شده است و «نیاز مادی به محیط‌زیست باعث خواهد شد تا توده مردم مسائل محیط‌زیستی را جدی بگیرند» (Weier, 2008: 79) و در فعالیت‌های محیط‌زیستی، مشارکت فزاینده‌ای خواهند داشت (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۹۴: ۵۳). مشارکت در فعالیت‌های

---

1. Dunlap
2. Chipko
3. Kenya Green Belt
4. Pro-environmental

محیط‌زیستی می‌تواند بازتاب کنش متقابل تعدادی از عوامل باشد که در یک سطح نمایانگر وجود مسائل عینی مانند آلودگی و تخریب طبیعت است که مردم را به کنش‌های [حفاظتی] محیط‌زیستی ترغیب می‌کند (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۴۱۷). در مجموع، فرضیهٔ مسائل عینی- ارزش‌های ذهنی بیانگر آن است که مردم به این دلیل نگران محیط‌زیست می‌باشند که با مشکلات عینی تخریب جدی محیط‌زیست روبرو هستند. در اینجا، تمایل به پرداخت هزینهٔ مالی به‌منظور حفظ محیط‌زیست، بخشی از پاسخ عموم مردم نسبت به آلودگی و تخریب شدید است و مایل هستند منابع بیشتری را برای حفاظت از محیط‌زیست هزینه کنند. ضمن این‌که، دغدغه‌های محیط‌زیستی نیز با عوامل فرهنگی ذهنی شکل می‌گیرند. یعنی افرادی که ارزش‌های فرامادی گرایانه دارند و بر کیفیت محیط‌زیست تأکید دارند، بیشتر تمایل دارند اولویت بالاتری به محیط‌زیست بدهند تا افرادی که دارای ارزش‌های مادی گرایانه (یعنی تأکید بر اقتصاد و امنیت فیزیکی) می‌باشند (Mutsaers, 2015: 10). با توجه به این توضیحات، در این تحقیق، مسائل عینی تخریب محیط‌زیست به‌عنوان یکی از عوامل داشتن دغدغهٔ محیط‌زیستی در نظر گرفته شد و براساس آن، وضعیت تخریب محیط‌زیست روستاها به‌عنوان چالش‌های عینی محیط‌زیستی که می‌تواند بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان تأثیر بگذارد، مطالعه شد.

امروزه، مشکلات محیط‌زیستی مختص جوامع شهری نیست بلکه دامنهٔ آن در روستاها نیز فراگیرتر است. از قرار معلوم، بنا بر نظریهٔ اصلاحی که اینگلهارت تحت‌عنوان «مسائل عینی» تخریب محیط‌زیست ساخته و پرداخته نمود و همچنین مطالعاتی که در نقد از نظریهٔ وی صورت گرفت، نگاه مادی در بهره‌مندی از طبیعت و یا تجربهٔ مستقیم تخریب طبیعت، موجب خواهد شد که روستاییان مسائل عینی تخریب محیط‌زیست خود را جدی بگیرند و به‌منظور دسترسی به اهداف مادی خود از منابع طبیعی، دغدغهٔ محیط‌زیستی داشته، نگران نابودی منابع طبیعی و در نهایت در پی حفاظت از آن باشند. در روستاهای مناطق مورد تحقیق نیز برخی مشکلات محیط‌زیستی هستند که به‌عینه قابل مشاهده‌اند. در تحقیق حاضر این مسئله را بررسی خواهیم کرد؛ مهم‌ترین مشکل محیط‌زیستی جامعهٔ روستایی کدام است؟ و این‌که علی‌رغم وجود چنین مسائل عینی تخریب محیط‌زیست در روستاها، مردم با مشاهده این مشکلات آیا دغدغه محیط‌زیستی دارند؟ و آگاهی روستاییان از چنین مسائل مخرب محیط‌زیستی بر رفتارهای محیط‌زیستی آنان چه تأثیری می‌گذارد؟ در این راستا چگونگی آثار تخریب عینی منابع طبیعی مناطق روستایی بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان با اتکاء بر مفهوم تعدیلی برگرفته از نظریهٔ اینگلهارت؛ یعنی «وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست» که به‌عنوان چارچوب مفهومی این تحقیق در نظر گرفته شده است، بررسی می‌شود (شکل ۱).

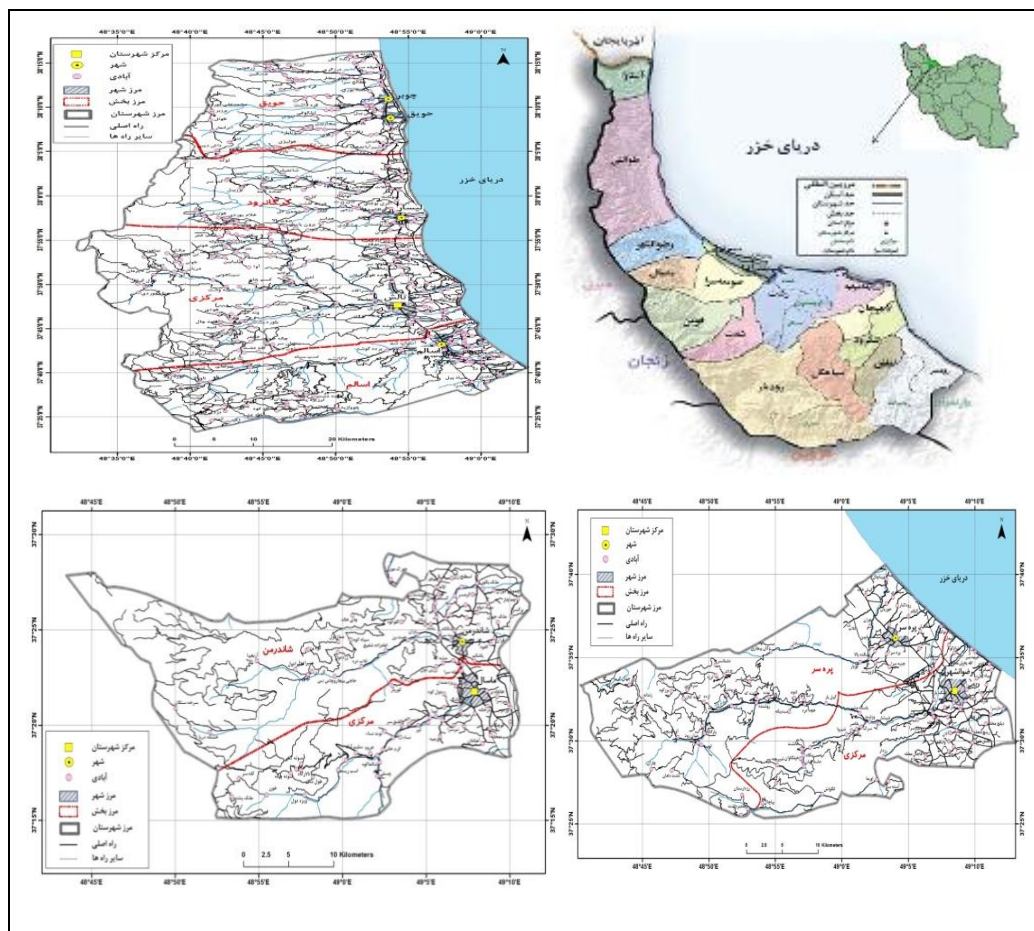
شکل ۱: چارچوب مفهومی

مأخذ: ادبیات نظری تحقیق، ۱۴۰۲

داده‌ها و روش‌ها

معرفی منطقه مورد مطالعه

مناطق مورد تحقیق این مطالعه، روستاهای سه شهرستان تالش، رضوانشهر و ماسال واقع در غرب استان گیلان (تصویر شماره ۲) است که در این تحقیق تحت عنوان مجموعه آبادی‌های طوالش قابل ذکر هستند.

شکل ۲: موقعیت و نقشه جغرافیایی مناطق مورد تحقیق در سطح کشور و استان به تفکیک دهستان

مأخذ: استانداری گیلان، ۱۴۰۰

ویژگی بارز این روستاها در آن است که بین سواحل دریای کاسپین، رشته کوه‌های تالش و جنگل‌های هیرکانی قرار دارد و عمدتاً در چهار ناحیه؛ کوهستانی، کوهپایه‌ای، جلگه‌ای و ساحلی پراکنده‌اند و به واسطه چنین موقعیت طبیعی، از انواع منابع طبیعی جنگلی، مرتعی و آبی برخوردارند. از آنجایی که کشاورزی (زراعت برنج) و دامداری (رهم گردانی) دو شیوه معیشت غالب و بازتابی از اقتصاد تک محصولی روستاهای این تحقیق می‌باشد، حیات اجتماعی این جامعه به شدت به منابع و اراضی طبیعی موجود در دسترس وابسته است.

روش مطالعه

این تحقیق، یک پژوهش کیفی است که به شیوه تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاسی جهت‌دار انجام شده است. در رویکرد کیفی قیاسی جهت‌دار آغاز پژوهش با نظریه است (زکریا و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۰۰) که طبق آن، فرآیند تحقیق بر اساس یک چارچوب مفهومی پیشنهادی که از نظریه اتخاذ شده است (حسنی و وجدانی، ۱۳۹۶: ۳۳) پیش برده می‌شود. همچنین، رویکرد کیفی قیاسی جهت‌دار به منزله روش اصلی جهت پاسخ به سؤالات پژوهش است. زیرا بر مبنای چارچوب نظری، مفهوم اصلی مشخص و پرسش‌های پژوهش تدوین می‌شود و در طول فرآیند انجام

پژوهش، مقولات و کدهای وابسته نیز استخراج می‌گردد. البته در این روش، فرضیه وجود ندارد و پژوهشگر، به پشتوانه چارچوب نظری، پرسش‌های پژوهش را طرح می‌کند (حبیبی و صالحی، ۱۴۰۳: ۱۲۰). در این تحقیق نیز مفهوم «وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست» وجه تعدیل یافته برگرفته از مفهوم «مسائل عینی محیط‌زیستی» نظریه ارزش‌های فرامادی است. در این مطالعه، چون هدف ما نظریه‌آزمایی نبوده است، با طرح پرسش‌هایی، فرآیند پژوهش پیش برده شد. شیوه جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به صورت حرکت از قیاس به سوی استقراء بوده است. ابتدا از نظام مقوله‌ای قیاسی استفاده شد؛ یعنی از مفهوم «مسائل عینی محیط‌زیستی» به عنوان درون‌مایه اصلی نظریه اینگلههارت استفاده شد. سپس، مفهوم «وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست» به عنوان چارچوب مفهومی تعدیل یافته به کار گرفته شد و با قرارگرفتن در زمینه محدود مورد بررسی، داده‌ها گردآوری شدند. پس از پالایش داده‌ها، مقولات و کدها استخراج و طبقه‌بندی شدند و در نهایت برای تحلیل داده‌ها، از رویکرد استقرایی بهره گرفته شد.

جامعه مطالعاتی این تحقیق را روستاییان و کارشناسان از جمله؛ در منابع طبیعی و آب‌خیزداری، سازمان حفاظت محیط‌زیست، مدیریت جهاد کشاورزی، فرمانداری و بخشداری تشکیل می‌دهند. با توجه به ماهیت این تحقیق کیفی، نمونه‌گیری به روش غیراحتمالی، از نوع هدفمند^۱ (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۱۱) حداکثر تنوع (عادل‌مهربان، ۱۳۹۵: ۱۱۷) بود. معیار انتخاب نمونه براساس اهداف و موضوع مطالعه بود و کسانی انتخاب شدند که اطلاعات بیشتری را در ارتباط با موضوع و هدف پژوهش در اختیار محقق قرار دادند و تمایل به مصاحبه با محقق را داشتند. به عبارت دقیق‌تر، هنگام حضور در میدان تحقیق چه در یک سازمان و چه در یک روستا، جهت انجام مصاحبه، هر کارشناس یا ده‌وند^۲ مطلع‌ای که مایل به گفتگو و همکاری با محقق بود، مورد مصاحبه قرار می‌گرفت. بر این مبنا سعی شد دو گروه که بیشترین اطلاعات را براساس سؤال تحقیق ارائه می‌دهند، به عنوان نمونه انتخاب شوند. گروه اول کارشناسان و کارکنان سازمان‌های دولتی که به اقتضای شغل و سمت خود با مسائل محیط‌زیست روستایی در ارتباطند و از مشکلات آن آگاهند. خود روستائیان، دومین گروه مدنظر برای نمونه‌گیری بود، افرادی که در روستا سکونت دارند و به‌عینه با مشکلات محیط‌زیستی روبه‌رو هستند. بدین ترتیب، سعی شد اқشار متنوعی به‌عنوان نمونه مورد هدف، انتخاب شوند. لازم به ذکر است که برخی از کارشناسان، خود اهل و ساکن روستا بودند. جمع‌آوری داده‌ها به‌شیوه مصاحبه نیمه‌ساخت یافته با ۴۵ نفر از روستاییانی که شاهد تخریب منابع طبیعی در روستاهای خود هستند و کارشناسانی که برحسب روستایی‌بودن و یا شغل خود از نوع تخریب منابع محیط‌زیستی روستاها مطلع‌اند انجام شد (جدول شماره ۱). اشباع نظری، ملاک حجم نمونه‌گیری بود. مصاحبه‌ها به صورت حضوری انجام شد و فرآیند جمع‌آوری داده‌ها تا آن‌جا پیش رفت که مطالب مصاحبه‌شوندگان تکراری و اطلاعات، مشابه هم بود و داده‌های اضافی کمک شایانی به مشخص نمودن مقولات نمی‌کرد. پس فرآیند ادامه مصاحبه، متوقف شد. تحلیل داده‌ها براساس تکنیک تحلیل محتوای کیفی انجام شد. چون یافته‌های این بررسی مبتنی بر داده‌های متنی بود. ابتدا بعد از اتمام هر مصاحبه با خوانش هر متن و واکاوی اطلاعات درون‌متنی حاصل از داده‌های مصاحبه‌ها، الگوهای معنایی شناسایی شدند و عناوین مقولات اصلی، زیرمقوله‌ها و کدهای وابسته طبقه‌بندی شد و متن‌های مرتبط با هر بخش ذیل این عناوین قرار گرفت. سپس تحلیل یافته‌ها از هر کد وابسته (با ذکر فراوانی آن) به مقولات و زیرمقولات آغاز

شد. این فرآیند، با رجوع مجدد و چندباره به متن‌های مصاحبه و مطالب جمع‌آوری‌شده تکمیل گردید. تقلیل داده‌ها نیز براساس کدگذاری وابسته به مفهوم و هر مقوله و زیرمقوله صورت گرفت. اعتبار تحقیق به دو شیوه «باورپذیر کردن گزینشی» و «ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی» (فلیک، ۱۳۹۹: ۴۱۰ و ۴۱۵) حاصل شد. در لابه‌لای تحلیل یافته‌ها، به نقل قول‌های مشارکت‌کنندگان در تحقیق نیز استناد شد. علاوه بر این، بعد از اتمام تحلیل و تفسیر هر متنی از مصاحبه، با مراجعه به مصاحبه‌شوندگان، تفسیرهای محقق در اختیار آنان گذاشته شد و تحلیل‌های استخراجی بعد از تأیید و ارزیابی آنان، اصلاح یا نهایی گردید.

از مجموع ۴۵ نفر از مشارکت‌کنندگان در این تحقیق، ۱۷ نفر زن و ۲۸ نفر مرد بودند.

مفهوم مسائل عینی تخریب محیط‌زیست؛ تخریب محیط‌زیست به معنای زوال محیط‌زیست در پی نابودی منابع طبیعی مانند هوا، آب و خاک است که تخریب اکوسیستم‌ها و انقراض حیات جانداران را به دنبال دارد (Johnson et al, 1997: 582). استراتژی بین‌المللی سازمان ملل برای کاهش بلایا، تخریب محیط‌زیست را به عنوان «کاهش ظرفیت محیط‌زیست برای برآوردن اهداف و نیازهای اجتماعی و اکولوژیکی» تعریف می‌کند (Rani, 2016: 92). به عبارت دیگر، هنگامی که زیستگاه‌های طبیعی نابود می‌شوند یا منابع طبیعی به اتمام می‌رسند، محیط‌زیست تخریب می‌شود (Gwangndi et al, 2016: 485). تخریب محیط‌زیست از طریق تخلیه منابعی که تشکیل‌دهنده محیط‌زیست پیرامون است، صورت می‌گیرد (Maurya, 2020: 2). تخریب محیط‌زیست انواع مختلفی دارد. مسائل عینی تخریب بیانگر آن دسته از مشکلات محیط‌زیستی است که به‌عینه وجود دارد، دیده می‌شود و یک جامعه چنین مسائلی را به‌طور مستقیم و در سطح گسترده، مشاهده و تجربه می‌کند. مسائل عینی تخریب محیط‌زیست شامل مجموعه مشکلاتی است که باعث آسیب‌رساندن به منابع طبیعی و کاهش تنوع زیستی می‌شود. مسائل عینی تخریب، به نابودی اکوسیستم طبیعی اشاره دارد که باعث تغییر کاربری منابع طبیعی می‌شود.

مفهوم رفتارهای محیط‌زیستی؛ از نظر مفهومی، هر نوع رفتار، اقدام، فعالیت، کنش یا نحوه برخورد نسبت به محیط‌زیست که آن را دستخوش تحول یا پایداری کند به‌گونه‌ای که در نتیجه آن منابع محیط‌زیستی، تخریب یا حفظ شوند، رفتار محیط‌زیستی تلقی می‌شود. بدین ترتیب، رفتارهای محیط‌زیستی شامل دو نوع رفتارهای حفاظتی یا رفتارهای مخربانه است.

جدول ۱: مشخصات اعضای مشارکت‌کننده در پژوهش

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل	تاریخ مصاحبه
۱	مرد	۴۱	کاردانی	جنگلبان	۲۴ فروردین
۲	مرد	۷۳	کارشناسی	بازنشسته شرکت شفاورد	۵ اردیبهشت
۳	زن	۳۴	کارشناسی ارشد	کارمند بخش‌داری	۸ اردیبهشت
۴	مرد	۳۸	کارشناسی ارشد	کارمند بخش‌داری	۸ اردیبهشت
۵	مرد	۴۹	دکترا	هئیت علمی	۹ اردیبهشت
۶	مرد	۵۰	کارشناسی	مدیر جهاد کشاورزی	۱۵ اردیبهشت
۷	مرد	۴۹	کارشناسی	کارمند بخش‌داری	۱ خرداد
۸	مرد	۲۰	کارشناسی	دانشجو	۳ خرداد
۹	مرد	۴۴	کارشناسی	کارمند اداره منابع طبیعی/شورا	۳ خرداد
۱۰	مرد	۴۵	کارشناسی	دهیار/کشاورز	۴ خرداد
۱۱	مرد	۵۱	دکترا	وکیل	۳ خرداد
۱۲	مرد	۴۰	دکترا	دهیار	۵ خرداد
۱۳	مرد	۵۴	کارشناسی	بازنشسته خانه‌بهداشت روستایی/کشاورز	۵ خرداد
۱۴	مرد	۳۵	کارشناسی	کشاورز و فعال محیط‌زیست	۵ خرداد
۱۵	مرد	۴۸	کارشناسی ارشد	معلم/شورا	۵ خرداد
۱۶	مرد	۴۴	دکترا	کارمند	۸ خرداد
۱۷	مرد	۴۲	دکترا	کارمند	۹ خرداد
۱۸	زن	۴۵	دکترا	معلم	۲۴ خرداد
۱۹	مرد	۵۰	کارشناسی	معلم	۲۵ خرداد
۲۰	زن	۳۶	کارشناسی ارشد	شاغل در آموزشگاه کنکور/فعال محیط‌زیست	۵ تیر
۲۱	مرد	۴۱	کارشناسی ارشد	کارمند اداره محیط‌زیست	۸ تیر
۲۲	مرد	۲۲	کارشناسی	دانشجو	۱۰ تیر
۲۳	زن	۲۱	کارشناسی	دانشجو	۱۰ تیر
۲۴	زن	۴۸	دکترا	هئیت علمی	۱۶ تیر
۲۵	زن	۲۰	کارشناسی	دانشجو	۱۶ تیر
۲۶	زن	۳۷	دکترا	کارمند فرمانداری	۱۶ مرداد
۲۷	مرد	۳۹	کارشناسی	کارمند چوکا	۱۴ شهریور
۲۸	مرد	۵۶	کارشناسی	مدیر مدرسه	۲۳ تیر
۲۹	زن	۵۳	کارشناسی	مدیر مدرسه	۲۶ تیر
۳۰	مرد	۳۶	کارشناسی	کارمند دادگستری	۲۹ تیر
۳۱	زن	۱۸	دیپلم	-	۲۹ تیر
۳۲	زن	۱۹	کارشناسی	دانشجو	۳۰ تیر
۳۳	مرد	۱۸	دیپلم	-	۳۱ تیر
۳۴	زن	۳۳	کارشناسی ارشد	صاحب عطاری/فعال محیط‌زیست	۱۸ مرداد
۳۵	مرد	۳۱	دکترا	معلم	۱۹ مرداد
۳۶	مرد	۴۸	زیر دیپلم	دامدار	۲۵ مرداد
۳۷	زن	۳۵	کارشناسی	مربی مهد کودک	۲۶ مرداد
۳۸	مرد	۳۸	زیر دیپلم	دامدار	۲۷ مرداد
۳۹	زن	۴۴	زیر دیپلم	خانه‌دار/کشاورز	۶ شهریور
۴۰	زن	۳۵	کارشناسی	خانه‌دار/کشاورز	۸ شهریور
۴۱	مرد	۵۸	دیپلم	کشاورز	۱۰ شهریور
۴۲	زن	۴۰	کارشناسی ارشد	معلم	۱۳ شهریور
۴۳	مرد	۶۴	زیر دیپلم	کشاورز/دامدار	۱۵ شهریور
۴۴	زن	۵۳	زیر دیپلم	خانه‌دار/کشاورز	۱۶ شهریور
۴۵	زن	۵۶	کارشناسی	خانه‌دار/کشاورز	۲۵ شهریور

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

نتایج و بحث

یافته‌های جدول شماره ۲ در راستای پاسخ به سؤالات تحقیق، علاوه بر این‌که نشان‌دهنده مصادیق عینی تخریب محیط‌زیست و علت آن در نقاط روستایی مورد بررسی است، چگونگی آثار مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان را نیز بیان می‌کند.

جدول ۲: چهارچوب مفهومی چگونگی آثار وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان

درون‌مایه اصلی نظریه‌هاینگلهارت	مقوله	زیر مقوله	کد/افراوانی	
تخریب محیط‌زیست	۲- سایت‌های دفع زباله	ضعف عملکردی کارگروه مدیریت پسماند	۱- بهره‌برداری گسترده شرکت‌های دولتی/۷۸ چوکا و شفارود، به‌عنوان تخریب‌کنندگان اصلی منابع طبیعی/شرکت شفارود مجری و ناظر طرح برداشت و احیاء جنگل/اجرای غیراصولی طرح‌های جنگل‌داری و آبخیزداری/تخریب جنگل/پروژه سدسازی/جنگل‌تراشی - کوه‌تراشی/کارخانه سنگ‌شکن/استخراج منابع/برداشت مصالح از کوه و مراتع و سواحل و رودخانه‌ها/انتقال فشار قوی/وزارت نیرو/امور آب منطقه‌ای/برداشت از رودخانه/مصالح برای توسعه مناطق شهری/بی‌توجهی به پیامدهای تخریب/نابودی جنگل‌های هیرکانی/اولویت‌های عمرانی/توجه بهره‌برداری عام‌المنفعه و غیرتجارتی/سند شفارود و تأمین آب شهرستان و نیازهای زیستی-معیشتی/اصلاح هندسی جاده‌های بیلاقی/منابع طبیعی در خدمت پیشرفت/رونق و پیشرفت به بهای تخریب/افزایش ساخت‌وسازها/توجه ایجاد اشتغال/بازسازی دهنه‌های رودخانه‌ها/عدم شفاف‌سازی/عدم نظارت سازمان‌های متولی/اغفلت از کارشناسی محیط‌زیستی/ارحمت بهره‌برداری از مناطق لم‌یزرع مانند کوه و نه جنگل/کوه و مرتع قابل کشت نیست/ضعف در سیستم بهره‌برداری از جنگل/عدم وجود فناوری پیشرفته جهت بهره‌برداری کارآمد/کمبود امکانات آموزشی جهت استفاده از فناوری‌های به روز/عدم توسعه ارتباطی و عدم استفاده از فناوری‌های پیشرفته در حفاظت از منابع طبیعی دور دست مانند پهباد و هلی‌شات/عدم استفاده از ظرفیت‌های فراورده‌های جانبی چوب/عدم استفاده از ظرفیت‌های تولیدی ضایعاتی درختان مانند ریشه درختان/	
			۱- بهره‌برداری سازمان‌یافته قانونی	۲- پیمانکاران و ذینفعان وابسته/۶۹ مجوزهای بی‌رویه قانونی/مستقل عمل کردن سازمان صنعت و معدن/توجه عمرانی/فروش منابع طبیعی به پیمانکاران، افراد ذی‌نفع یا افراد و سازمان‌های حقوقی/اجاره‌دادن بهره‌برداری از منابع/درآمدزایی برای سازمان صمت/پیمانکاران با رانت‌های ویژه/پیمانکاران غیربومی/سوداگری پیمانکاران بومی متمول/افزایش ثروت/مجوزهایی دولتی و حق برداشت و بهره‌برداری در حد وسیع/برداشت بی‌رویه در بستر حوزه‌های متعدد آبخیزداری/تولیدات وابسته به چوب و شن و ماسه و بهره‌برداری صنعتی/تأمین مصالح پروژه‌ای/اجاده و کارخانه آسفالت‌سازی اداره راه و ترابری/زمان بهره‌برداری در روز/
			تجاری به منابع طبیعی	۳- بی‌توجهی به مخاطرات بلندمدت محیط‌زیستی/۶۱ سیاست‌های اقتصادی ناپایدار/انکاء صرف منابع درآمدی دولت به منابع طبیعی/وجود منابع وسیع در منطقه/عدم شفاف‌سازی/مجوزهای بی‌درپی قانونی/اعمال قدرت دیوان‌سالاری/فروش خاک/شفارود/نابودی جنگل‌های هیرکانی و گونه‌های گیاهی/عدم رعایت ضوابط محیط‌زیستی/فاضلاب‌های صنعتی چوکا/استهلاک تجهیزات زیربنایی تصفیه فاضلاب/عدم توجه به پیامدهای محیط‌زیستی تولیدات صنعتی توسط وزارت صمت/عدم ارائه راهکار برای پیامدهای محیط‌زیستی تولیدات صنعتی/نبود نظارت بر صنایع تولیدی و عدم تولید محصولات سازگار با طبیعت/
			۴- دپوی زباله در یک قدمی مناطق مسکونی/۶۸ مراکز متعدد دفع زباله در مناطق روستایی/سواحل قروق/سواحل جوکندان/جنگل‌های هفت‌دغنان/واحد‌های دفع زباله‌های شهری و روستایی در مناطق روستایی است/تسامح سازمانی/الگو برداری مردم از سازمان‌های دولتی/دفع خودسرانه زباله در طبیعت/مردم زباله‌های خود را در حاشیه جاده‌ها یا درون رودخانه‌ها می‌ریزند/پسماند کشتارگاه‌های سنتی در روستا/تغذیه احشام/تلف شدن احشام بومی/اورود شیرابه به چاه‌های محلی/آب‌های کشاورزی/متضرر شدن مردم/انتشار بوی نامطبوع/اشباع جایگاه‌ها/وعده‌های بدون عمل سازمان‌ها درباره انتقال سایت‌های فعلی/	

<p>۵- تخریب غیرقانونی/۷۵:</p> <p>قاچاق چوب و شن/کاشت وسیع درختان صنوبر در طرح احیاء جنگل و برداشت بومیان از این طرح‌ها/برداشت شن سواحل دریا و رودخانه/شکار و صید غیرمجاز/برداشت بی‌رویه و بدون مجوز/تجاوز به حریم جنگل/قاچاق چوب خیلی زیاد است/اسودجویی/قاچاقچیان چوب تعداد محدودی از درختان را قطع می‌کنند/زمان بهره‌برداری غالباً در شب و فصل زمستان/بهره‌برداری تجارتهای/کوه‌خواری/کسب سود/تقاضا برای چوب/افزایش قیمت چوب/وجود تعداد بیشتری از کارگاه‌های چوب‌بری و مصنوعات چوبی در منطقه/فروش چوب به کارگاه‌ها/دغدغه معیشتی/درآمدهای فصلی/کارگران فصلی/پایین بودن درآمد روستایی/روستاییان قدرت شرکت در مزایده شرکت شفاورد به‌عنوان پیمانکار را ندارند/آن دسته از سرمایه‌داران روستایی که در حد وسیع درخت را قطع، اراضی را تصرف و از رودخانه شن برداشت می‌کنند، به‌واسطهٔ زدوبندبازی، پشتوانهٔ قانونی دارند/صنایع و کارگاه‌های محلی و برداشت غیرقانونی از شن و ماسه سواحل/همکاری جنگل‌بانان/چشم‌پوشی/نبود نظارت کافی/شکست طرح‌های احیای جنگل/</p>	<p>۳-قاچاق منابع طبیعی</p> <p>-کسب درآمد</p>		
<p>۶- تأمین منابع/۶۷:</p> <p>طبیعت منبع درآمد و امرار معاش ویلاسازی/تأمین منافع مادی/برداشت روزمره/مصالح برای ساخت خانه/شن و ماسه/سربندی سقف خانه با چوب/خانه‌های چوبی در بیابانات/زندگی در مجاورت منابع طبیعی/منابع در دسترس و رایگان/سهولت دسترسی/نرده‌های چوبی برای حصارکشی محوطه باغی - مسکونی/معیشت دامداری/اچرای دام در جنگل و مرتع/تعریف دام/عدم توازن دام/معیشت کشاورزی/الزامات خزانه‌گیری/محصور کردن باغ/اسموم و آفت‌کش‌ها/استفاده از درختان جنگلی براساس نیازهای روزمره و در حد محدود/مشکلات اقتصادی/ضعف مالی/هزینه‌های حامل‌های انرژی/ارزق جویی/وضع اقتصادی نابسامان/</p>	<p>الزامات زندگی روستایی</p>	<p>۴-بهره‌برداری معیشتی</p>	
<p>۷- حق برداشت/۵۲:</p> <p>باور به برخورداری از نعمت الهی/بومی بودن/اقائل به حق بهره‌برداری و حق مالکیت بومیان ساکن بر منابع طبیعی محلی/وسیع بودن منابع طبیعی در گیلان و این طرز تفکر غالب که در صورت قطع یک درخت یا چند شاخه یا برداشت چند تراکتور شن تأثیر چندانی در تخریب ندارد/قطع درخت/تصرف زمین/تجاوز به حریم رودخانه‌ها/قابلیت محلی در بهره‌برداری/بهره‌برداری بی‌واسطه/فروش هیزم/تقاضای گلخانه‌ها/فروش برگ درختان جنگلی به گلخانه‌ها/فروش نهال‌های خودرو در جنگل/اکوره‌های زغال‌گیری/حفاظت از طبیعت برای احاد جامعهٔ روستایی اهمیت ناچیزی دارد/فروش زمین/افزایش قیمت زمین/اچرخه فروش-تصرف-فروش زمین/زمین‌خوای/همه‌گیری تخریب/سهل‌انگاری فردی/تکرار رفتار مخرب/بی‌تفاوتی جمعی</p>	<p>-باورهای منفعت‌طلبانهٔ شخصی</p>		
<p>۸- تخریب مضاعف/۴۱:</p> <p>آتش‌سوزی جنگل بر اثر وزش بادهای گرم موسمی/فروش درختان افتاده و تصرف جنگل/برای مثال با سوختن درختان یک منطقه جنگلی، بومیان مجاور جنگل، زمین را تصرف یا درختان سالم باقی مانده را قطع می‌کنند/زمین‌خواری/آفات و خشکسالی/خشکیدگی شمشاد/هیرکانی/کمبود درآمد/کسب درآمد ناچیز از شالیکاری/روی آوردن به منابع در دسترس برای جبران کم‌درآمدی/اسیل در اثر تخریب مناطق طبیعی بالا دست/نابودی سازه‌های زیرساختی و مسکن روستایی/برداشت از منابع جهت بازسازی/پیشروی آب دریا به سوی ساحل و خشک شدن درختان توسکا به دلیل شوری آب دریا/کاهش انبوه درختان توسکا در سواحل/مشقات کم‌آبی در موسم زراعت/خشکسالی/با صرفه نبودن معیشت زراعی/افزایش هزینه نهاده‌های کشاورزی/رها کردن کشاورزی/فروش اراضی/بحران کم‌آبی در مناطق غیرشمالی/هجوم غیربومیان به سوی نقاط روستایی/افزایش تقاضای زمین از جانب غیربومیان/فروش زمین/تغییر کاربری اراضی روستایی/تصرف اراضی طبیعی/تغییر کاربری اراضی طبیعی/ویلاسازی غیربومیان/مرفه‌اشراط جغرافیایی منطقه/بارش باران و برف/فرسایش خاک در مناطق بالادست و کوهستانی/عدم مدیریت مخاطرات طبیعی/عدم تثبیت آبخیزداری در جنگل‌ها و بیابانات/بالادست/فرسایش خاک/اسیل/آسیب به مناطق مسکونی شهر و روستا/</p>	<p>فرآهم شدن فرصت‌های تخریب</p>	<p>۵-بحران‌های طبیعی</p>	

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

جدول شماره ۳ به دو سؤال؛ مهم‌ترین مسائل عینی تخریب محیط‌زیست کدامند؟ علل تخریب محیط‌زیست در مناطق روستایی کدامند؟ پاسخ می‌دهد که در ادامه تشریح خواهند شد. سه نوع تخریب به‌صورت عوامل سازمانی و بیرونی و یک نوع تخریب نیز به شکل عوامل درون جامعه محلی خود را نشان می‌دهد. بهره‌برداری قانونی و معضل سایت‌های دفع زباله یک نوع تخریب سازمان‌یافته است که توسط ارگان‌های مسئول و شرکت‌های متولی و

شهرداری‌ها صورت گرفته و سایر تخریب‌ها، سازمان‌نیافته و در سطح فردی و یا همچون بحران‌های طبیعی به‌عنوان یک عامل بیرونی است. در این‌جا دو نوع بهره‌برداری؛ یعنی بهره‌برداری سازمانی که قانونی است و بهره‌برداری مردمی که غیرقانونی به‌صورت درآمدزایی از منابع طبیعی است، دسته‌بندی شده‌اند.

جدول ۳: مهم‌ترین مسایل عینی تخریب محیط‌زیست و علل آن

سطح تخریب	نوع تخریب	علت تخریب
سازمانی	برداشت بی‌رویه منابع	بهره‌برداری سازمان‌یافته قانونی - دولتی
	انباشت زباله و پسماند در جنگل و سواحل دریا	ضعف عملکردی کارگروه مدیریت پسماند
محلی	قاجاق منابع طبیعی	کسب درآمد
بیرونی	تصرف و تغییر کاربری اراضی طبیعی	بحران‌های طبیعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

مقوله اول: بهره‌برداری سازمان‌یافته قانونی؛ دو زیرمقوله «مدیریت ناپایدار منابع طبیعی» و «غلبه نگاه تجاری به منابع طبیعی» کدهای ۱، ۲ و ۳ را در بردارد.

اولین کد، «بهره‌برداری گسترده شرکت‌های دولتی» (با بیشترین فراوانی ۷۸) از انواع منابع طبیعی موجود در منطقه توسط سازمان‌های ذی‌ربط دولتی و با مجوزهای قانونی نشان‌می‌دهد. در وهله اول، شرکت سفارود مجری و ناظر طرح برداشت و احیاء جنگل است اما برداشت‌های بی‌رویه از جنگل و درختان کهن در طی سالیان دور رخ داده است. گرچه با تصویب طرح تنفس جنگل، شرکت مذکور ناظر بر طرح بوده و موظف به توقف برداشت از درختان خودروی جنگلی و موظف به کاشت و سپس برداشت از محدوده جنگل‌کاری شد اما به‌دلیل ضعف در بازسازی و احیاء جنگل‌های برداشت‌شده، تخریب جبران‌نشده: «زمین‌هایی به شرکت سفارود بابت احیاء و بهره‌برداری از جنگل واگذار شد. طبیعی است که برداشت‌ها در سطح وسیع صورت می‌گیرد اما احیاء به‌کندی پیش‌می‌رود و مدیریت درستی انجام نمی‌شود» (مرد، ۵۰ ساله، مدیر جهاد کشاورزی). شرکت مزبور در ابتدای کار خود، پس از قطع درختان بومی، کاج‌کاری را جایگزین آن کرد اما به عقیده برخی از پاسخ‌گویان، کاشت این نوع گونه، با توجه به شرایط آب‌وهوایی منطقه، کارشناسانه نبوده است زیرا درختان کاج مانع از رشد سایر گونه‌های گیاهی بومی در سطح جنگل شدند. براساس مشاهدات محقق در روستاهای؛ دیناچال، پیلمبرا، رودبارسرا، آفاجان محله، چاخ، معاف، اسطلخ زیر و ورودی‌های بسیاری از روستاها دیگر، کاج‌کاری در حد گسترده انجام شده است که نشانه برداشت اولیه درختان خودروی جنگلی توسط شرکت سفارود در سال‌های گذشته است. ضمن این‌که عملکرد شرکت سفارود در بهره‌برداری از این نوع درختان کاج و جایگزین کردن گونه‌های محلی بسیار کند است. با این‌وجود، اثرات مخرب برداشت در مراحل آغازین شروع به کار این شرکت باعث نابودی بخش اعظمی از درختان هیرکانی شده است. از نظر پاسخگویی: «بهره‌برداری قانونی از جنگل به شرطی که همان اندازه و معادلش جایگزین شود اما عملاً این اتفاق نمی‌افتد. درختانی هستند که بیش از صد سال عمر دارند، چه‌طور می‌توان جایگزین کرد! در ۲۰ هکتار جنگل در یک سال، به فرض ۲۰ تن چوب باشد، اما شرکت سفارود در یک روز ۲۰۰ تن بهره‌برداری می‌کند» (مرد، ۴۹ ساله و استاد دانشگاه). از طرف دیگر شرکت مذکور در اجرای طرح‌های آبخیزداری موفق عمل نکرده است. یکی از پاسخگویان (مرد، ۷۳ ساله، کارشناس آبخیزداری و بازنشسته) از تجربه کاری خود در این زمینه چنین می‌گوید: «آبخیزداری به‌صورت اصولی در مناطق طبیعی طراحی و اجرا نشده است. مثلاً جاهایی که آب دارد و یک چشمه

مانندی است، باید این را توسعه داد تا حرکت کند و این آب به چندین هکتار زمین‌های دیگه هم برسد... اصلاً چنین اقداماتی صورت نگرفته. این یعنی بهره‌برداری غیراصولی از منابع، عدم ذخیره تخصصی رواناب‌ها. در صورتی که اجرای اصولی عملیات آبخیزداری، در حوزه‌های آبخیز نقش مهمی در کنترل و ذخیره رواناب‌های سطحی دارد». در حال حاضر، احداث سد شفارود هم بخش وسیعی از جنگل را نابود کرده است، البته از نظر برخی مدیران منطقه‌ای و محلی این نوع تخریب به‌خاطر طرح‌های توسعه‌ای، اجتناب‌ناپذیر است. از جمله مدیر جهاد کشاورزی (مرد، ۵۰ ساله) اظهار داشت که؛ «بعضی از برداشت‌ها در سطح وسیع اجباری است مثل احداث سد شفارود که به‌طور متوسط حدود ۳۵۰ هکتار زمین و جنگل را دارد از بین می‌برند». همچنین، کوه‌تراشی و استخراج منابع معدنی پیرامون سد، ظاهر طبیعی منطقه را دستخوش تغییرات بنیادی کرده است. به موارد فوق باید کارخانه‌های سنگ‌شکن و برداشت مصالح در مناطق بالادست ییلاقی-مرتعی برای نمونه منطقه الماس (ما بین مسیر ییلاقی اسالم به خلخال) با توجیه اصلاح هندسی جاده‌های ییلاقی، در سواحل دریا و در حاشیه رودخانه‌ها (برای نمونه کارخانه سنگ‌شکن در مجاورت رودخانه ناو اسالم و رودخانه دیناچال)، نیروگاه سیکل ترکیبی پره‌سر در سواحل روستای رودکنار و طرح‌های انتقال برق فشار قوی از دل جنگل را نیز اضافه نمود. علاوه بر این، بخش عظیمی از مصالح طبیعی برای توسعه مناطق شهری برداشت می‌شود. این موارد، نشان می‌دهد که برنامه‌های عمرانی و نه حفظ طبیعت در اولویت قرار دارند. گرچه این نوع بهره‌برداری‌های گسترده، توجیه عام‌المنفعه و اشتغال‌زایی برای بومیان در طول دوره ساخت‌وساز و برداشت را نیز به‌دنبال دارد. برای مثال، ساخت سد شفارود برای تأمین آب منطقه در آینده است چون تأمین نیازهای زیستی-معیشتی منطقه و از جمله بخش کشاورزی در اولویت قرار دارد اما امروزه، در جهان سدسازی منسوخ شده است. بنا به نظری؛ «ساخت سد با این توجیه در بین مردم رایج شده که به‌واسطه ساخت سد و کارخانه برداشت مصالح، چند نفر بومی مشغول کار می‌شوند. به مخاطراتش دیگه توجه نمی‌کند. هم این‌که کارگران بعد از ساخت سد، باز بیکار می‌مانند» (مرد، ۴۱ ساله، کارمند اداره محیط‌زیست). به عقیده مدیران محلی، بهره‌برداری از شن، سنگ و معدن براساس نیازهای منطقه است که ساخت‌وسازها زیاد شده است. در برداشت مصالح از منابع طبیعی، غالباً مناطق لم‌یزرع در اولویت برداشت قرار دارند. مانند مراتع مناطق کوهستانی. آقای پارسا، ۱۸ ساله و دیپلم می‌گوید: «مسئولین این‌گونه توجیه می‌کنند که هر چیزی بهای خودش را دارد. درسته که به کوه آسیب می‌زنیم، تخریب می‌کنیم، اما در رونق اقتصادی کشور نقش دارد. دیگر آن مواد مورد نیاز را از خارج وارد نمی‌کنیم. فکر می‌کنند که این تخریب، بهای رونق و پیشرفت است. چون دولت به نفع پیشرفت کشور کار می‌کند. برایشان سود دارد که مناطق طبیعی را تخریب کنند. پس چه بهتر که کوه را تخریب کنیم چون کاربردی نیست. یعنی قابل کشت نیست، جنگل نیست که، قابل سکونت هم نیست» و آقای رسول، ۲۲ ساله و دانشجوی علوم مهندسی و باغبانی بر این نظر است: «اما غافل از این‌که گیاهانی دارد که فقط در آن شرایط آب‌وهوایی رشد می‌کنند. گیاهان دارویی که خاص آن منطقه هستند در معرض انقراض هستند مثل آویشن و گون که دارد از بین می‌رود»، اما آن‌چه مسلم است بی‌توجهی به پیامدهای تخریب و عدم نظارت سازمان‌های متولی بر این روند است. به عقیده پاسخگویی: «در هر نوع تخریبی در سطح گسترده، سازمان مربوطه مقصر است» (مرد، ۴۰ ساله و دهیار) و سازمان‌های دولتی در رأس صدور مجوزهای برداشت بی‌رویه قرار دارند که هیچ نوع منابع طبیعی از بهره‌برداری در امان نیستند.

عدم شفاف‌سازی به‌لحاظ محیط‌زیستی در زمینه برداشت و تخریب موجب شده است تا اثرات مخرب این نوع بهره‌برداری‌ها بر روی طبیعت و حتی ساکنین منطقه به فراموشی سپرده شود. برای مثال، روستاهای زیردست سد

در حال احداث شفارود که دامدار نیز هستند، می‌بایستی منطقه را ترک نمایند و آسیب‌های اجتماعی-اقتصادی این بخش از جامعه نادیده گرفته شده است. یکی از دامداران، بر این نکته تأکید کرد که: «صرفاً خرید زمین‌های این دسته از ساکنین حاشیه محل احداث سد توسط دولت و نقل مکان آن‌ها به جاهای دیگر که باید زندگی خود را از نو شروع کنند، هیچ تضمینی برای تأمین امنیت شغلی و معیشتی آن‌ها ندارد» (مرد، ۴۸ ساله و دامدار).

بخشی از مدیریت ناپایدار منابع طبیعی به ضعف در سیستم برداشت از جنگل و عدم وجود فناوری پیشرفته جهت بهره‌برداری کارآمد و کمبود امکانات آموزشی جهت استفاده از فناوری‌های به‌روز و همچنین، عدم استفاده کاربردی از ظرفیت‌های فرآورده‌های جانبی چوب برمی‌گردد. همچنین، کاشت گونه‌های درختی ناسازگار با طبیعت در منطقه از جمله زراعت کاج بازتابی از نگاه تجاری به درختکاری در سطح وسیع است. ضمن این‌که این روند، تهدیدی برای پایداری گونه‌های بومی است.

کد ۲ «پیمانکاران و ذی‌نفعان وابسته» با تعداد فراوانی ۶۹ است که به‌عینه نشان از سوداگری از طبیعت به انحاء مختلف است. بهره‌برداری صنعتی از جنگل و سایر مصالح طبیعی با مجوزهای قانونی از سوی سازمان‌های ذی‌ربط و عمدتاً با توجیه عمرانی صورت می‌گیرد. کوه‌تراشی به‌خاطر نیازهای منطقه به تولید و فروش هرچه بیشتر شن و انجام کارهای عمرانی است اما ارجحیت کسب منبع درآمد برای سازمانی چون صمت هم آنسوی قضیه است که در منطقه، منابع شن و ماسه و کوه را اجاره می‌دهد. برداشت مصالح برای تأمین نیازهای منطقه و حتی تأمین منابعی پروژه‌های خارج از منطقه صورت می‌گیرد. بسیاری از پیمانکاران برای کسب منابع مالی و با رانتهای ویژه دولتی موفق به اخذ مجوز می‌شوند. از نظر (مرد، ۳۸ ساله و کارمند بخش‌داری): «شرکت‌ها و پیمانکارانی به‌دلیل انتفاع مالی و رانت در سواحل، رودخانه‌ها، جنگل‌ها... مجوز برداشت می‌گیرند». اغلب این پیمانکاران افراد متمول بومی یا غیربومی‌ای هستند که منفعت‌طلبی آن‌ها مانع از تفکر به عواقب این برداشت‌ها شده است. به نظر یکی از پاسخگویان: «تخریب‌هایی مثل کارخانه برداشت شن به ارگان‌های دولتی برمی‌گردد. مردم عادی این کار را نمی‌کنند و این نوع بهره‌برداری‌های وسیع، سازمان‌یافته هست. خودسرانه نیست. دست مسئولین هست. یه ضرب‌المثلی هست: هر چه بگنند، نمکش می‌زنند وای از آن روز که بگنند نمک... مسئول دستور میده، مجوز میده. پشتوانه قانونی دارد. چرا آدم عادی نمی‌تواند این کار را بکند و برداشت کند. الانم که وضعیت فعلی طبیعت منطقه را می‌بینیم، محیط‌زیست کلاً در حال تخریب است» (زن، ۵۳ ساله و مدیر مدرسه). بدین ترتیب، صدور مجوزهای دولتی مساوی است با حق برداشت و بهره‌برداری در حد وسیع. لازم به ذکر است که با توجه به وجود حوزه‌های اصلی آبخیزداری مانند: کرگانرود، شفارود، چافرود، دیناچال و بسیاری از حوزه‌های دیگر در منطقه که نقاط روستایی متعددی در مسیر آن‌ها مستقرند، برداشت شن در بسترهای رودخانه‌های این حوزه‌ها عمدتاً با مجوزهای سازمانی و در حد گسترده صورت می‌گیرد که عواقب سیلابی آن قابل تأمل است.

کد ۳ «بی‌توجهی به مخاطرات بلندمدت محیط‌زیستی» است که ۶۱ بار در اظهارات مصاحبه‌شوندگان تکرار شده است. بهره‌برداری‌هایی متعدد از منابع طبیعی نشان می‌دهد که منابع درآمدی دولت به‌شدت وابسته به منابع طبیعی است. (مرد، ۵۶ ساله و مدیر مدرسه) چنین اظهار می‌دارد: «واقعاً منابعی که دست نخورده است فقط برای دولت و در اختیار دولت هست. دولت ما فکر اقتصادی ندارد و از منابع طبیعی استفاده و بهره‌برداری می‌کند. اگر روزی منابع از بین برود می‌خواهند چکار کنند؟ به‌جای این‌که چند تا شرکت احداث کنند که شغل ایجاد کند، از نظر فکری-اقتصادی استفاده کنند نه، اصلاً همچین کاری نمی‌کند»؛ گرچه وجود سطح وسیعی از کوه و جنگل و سواحل این باور را در بین برداشت‌کنندگان القاء نموده است که منابع زیاد است و به‌همین زودی به اتمام نمی‌رسد

اما با توجه به وسعت این نوع برداشت‌ها، به زودی منابع موجود در منطقه نابود و تمام می‌شود و این مهم، بازتابی از سیاست‌های اقتصادی ناپایدار دولتمردان مسئول در این زمینه است. به عقیده (مرد، ۳۱ ساله و معلم): «حقیقت این است که محیط‌زیست و منابع طبیعی، متولی قدرتمند و مستقلی ندارد» و سازمان‌های مسئولی که در رأس صدور مجوز و اجازه بهره‌برداری قرار دارند، هیچ‌گونه شفاف‌سازی و کارشناسی محیط‌زیستی‌ای بر روند برداشت ندارند. صدور مجوزهای پی‌درپی قانونی و اعمال قدرت دیوان‌سالاری در برداشت‌های بی‌رویه، تأکیدی بر این موضوع است. ضمن این‌که، بعد از صدور مجوز، سازمان مربوطه هیچ نظارتی بر روند و مرحله برداشت ندارد. «پیمانکاران مجوز قانونی برای قطع یک درخت را دارند، اما در عمل وقتی که وارد جنگل می‌شوند، صد درخت را قطع می‌کنند» (مرد، ۳۹ ساله و کارمند). در مورد سایر برداشت‌ها نیز این‌گونه است؛ ضوابط محیط‌زیستی اغلب رعایت نمی‌شود. برای مثال، اثرات اجتناب‌ناپذیر پروژه‌های سدسازی و معادن بر ایجاد و افزایش فرسایش خاک مورد غفلت بوده است. تردد ماشین‌های سنگین حمل درختان و مصالح، خارج از ظرفیت برد طبیعت است؛ سازمان محیط‌زیست در مورد ورود آلاینده‌ها و فاضلاب‌های شرکت چوکا به رودخانه‌های تأمین منابع آبی کشاورزی، منفعل عمل می‌کند. حتی مدیران چوکا نسبت به بازسازی و نو کردن زیربنای تجهیزاتی فاضلاب‌های صنعتی خود اهمال‌کاری می‌کنند؛ وزارت صمت با صدور مجوزهای برداشت از منابع، در واقع به پیامدهای محیط‌زیستی بهره‌برداری‌های وسیع و تولیدات صنعتی توجهی نمی‌کند، کارشناسان مسئول نسبت به مخاطرات بلندمدت محیط‌زیستی صنایع صنعتی بی‌توجه‌اند: «در بهره‌برداری قانونی از منابع طبیعی برای مثال احداث سد شفارود، نابودی اکوسیستم و جنگل‌های هیرکانی نادیده گرفته شد. چگونه ادارات متولی اجازه دادند تا تخریب‌های گسترده صورت بگیرد. کدام سازمان آمده تا عواقب محیط‌زیستی آن‌را شفاف‌سازی کند و پیگیر باشند که آیا این بهره‌برداری اصولی بوده؟!» (مرد، ۴۹ ساله و استاد دانشگاه). هیچ سازمان مسئولی، راهکاری برای عواقب محیط‌زیستی تولیدات صنعتی ارائه نمی‌دهد. به گفته (زن، ۴۸ ساله و استاد دانشگاه و فعال محیط‌زیست): «تولیدات صنعتی مثل شیشه به چرخه تولید دوباره باز نمی‌گردد بلکه در طبیعت رها می‌شود. نظارتی بر صنایع تولیدی در زمینه این‌که تولیدات آن‌ها حامی محیط‌زیست باشد و در طبیعت تجزیه شود، با طبیعت سازگار باشد و دوباره به چرخه طبیعی برگردد، وجود ندارد»؛ تهدیدات محیط‌زیستی نیروگاه سیکل ترکیبی پره‌سر که در جریان تولید برق، آب سیاه وارد دریا می‌شود، بدون توجه و لاینحل مانده است.

مقوله دوم: سایت‌های دفع زباله؛ بیانگر زیرمقوله «ضعف عملکردی کارگروه مدیریت پسماند» و کد ۴ است.
 کد ۴ «دپوی زباله در یک‌قدمی مناطق مسکونی» با تعداد فراوانی ۶۸، حاکی از آن است که در مناطق مورد تحقیق، وجود جایگاه‌های دپوی زباله در سواحل روستاهای قروق، جوکندان (حویق)، چوبر، اسالم و لیسار در شهرستان تالش و جنگل‌های روستای هفت‌دغنان در شهرستان رضوانشهر به یک چالش بزرگ برای هم ساکنین و هم مدیران تبدیل شده است و به تازگی جنگل‌های گیسوم نیز به محل دپوی زباله تبدیل شده است. واحدهای دفع زباله‌های روستایی به‌علاوه زباله‌های شهری در این سایت‌ها دپو می‌شوند. فارغ از اثرات مخرب محیط‌زیستی شیرابه‌های زباله به‌ویژه تهدید دریای خزر و آب‌های زیرزمینی، خشکاندن درختان و ورود به آب‌های کشاورزی، تلف‌شدن احشام بر اثر تغذیه در سایت‌ها ناراضی‌هایی را برای ساکنین مجاور فراهم نموده است. این موضوع نه‌تنها بیانگر تسامح سازمانی در مدیریت پسماند است، مرد، ۴۸ ساله، معلم و عضو شورای روستا: «هیچ منبع و راهکاری برای دفع زباله‌های خانگی، صنعتی و بیمارستانی وجود ندارد در نتیجه در طبیعت رها می‌شود. سایت هفت‌دغنان در دل جنگل هست با این توجیه که بوی بد توسط درختان تصفیه می‌شود!»، بلکه مردم با مشاهده بی‌مسئولیتی

سازمان‌های مسئول در این زمینه، اقدام به ریختن زباله و نخاله در مناطق دلخواه می‌نمایند. از جمله حاشیه جاده‌ها، داخل رودخانه‌ها، بیشه‌زارهای طبیعی نزدیک محل سکونت آماج زباله هستند. (زن، ۳۶ ساله و فعال محیط‌زیست) بر این عقیده است که: «تکرار یک رفتار حتماً باعث عادی شدن آن خواهد شد. مانند زباله‌ریختن که برای بسیاری از مردم به‌ویژه در هنگام گردش که زباله‌ریزی یا در نزدیکی زباله‌ها غذا خوردن عادی شده است».

در ادامه، یافته‌ها، پاسخی است به سؤال تأثیرات تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی چیست؟

مقوله سوم: قاچاق منابع طبیعی؛ دربردارنده زیرمقوله «کسب درآمد» از منابع طبیعی به‌همراه کد ۵ است. «تخریب غیرقانونی» با تعداد فراوانی ۷۵، به این واقعیت می‌پردازد که در مناطق مورد تحقیق، قاچاق چوب به یک رویه همیشگی کسب درآمد تبدیل شده است. به نظر کارمند فرمانداری (زن و ۳۷ ساله): «مردم اینقدر گرفتار مشکلات اقتصادی خودشان شده‌اند که می‌خواهند به هر طریقی پول در بیاورند و به حفظ طبیعت توجهی ندارند». بخش عمده این قاچاق توسط بومیان صورت می‌گیرد و عمدتاً در مناطقی است که در محدوده اجرای طرح احیاء جنگل توسط شرکت سفارود درخت‌کاری شده است. با توجه به تقاضای بازار تولیدات محلی مانند کارگاه‌های مصنوعات چوبی، قاچاق درختان کشت‌شده بسیار فراوان است. برای مثال، تقاضای شرکت صنایع چوب اسالم برای تولیدات چوبی باعث شده است تا مردم به قطع درختان جنگلی و فروش آن به شرکت مزبور یا کارگاه‌های نجاری موجود در منطقه روی آورند. در نتیجه، برنامه‌های زراعت چوب توسط شرکت سفارود با شکست مواجه شده است: «با توجه به این که بعضی از گونه‌های درختان میوه‌ای و انواع صنوبر نیاز به مجوز قطع، حمل و فروش ندارد و از آن-جایی که در سال‌های دور، بیشتر درختان بهره‌برداری شده توسط شرکت سفارود با گونه‌های صنوبر در طرح احیاء جایگزین شده است، مردم محلی مبادرت به قطع و تخریب جنگل می‌کنند» (مرد، ۵۸ ساله و کشاورز). از قرار معلوم، مسئولین ذی‌ربط علی‌رغم واقف‌بودن به این امر، اقدام پیشگیرانه و مؤثری انجام نمی‌دهند.

یکی از مشارکت‌کنندگان در این تحقیق، ضمن اشاره به قاچاق چوب توسط اقوامش، بر این نظر است که: «وقتی که مردم روستا می‌بینند کامیون‌های شرکت سفارود از داخل روستاشون رد میشه، چوب درختان را بار زده، جاده‌های روستاشون را خراب کرده، می‌بینند و همان کار را ادامه می‌دهند منتها به شکل دیگر و محدودش»، وی در ادامه می‌گوید: «وقتی که بیشتر مردم یک روستا وارد قاچاق چوب بشن، با همدیگه رقابت می‌کنند، چرا طرف از طبیعت سود ببرد، درخت قطع کنه اما من نه! وقتی که به اون گیر نمی‌دن، پس به من هم کاری ندارند» (زن، ۲۱ ساله و دانشجو). بسیاری از روستاییان نیز به‌عنوان کارگر در قطع درختان مشغول به کار می‌شوند. بنا به گفته (زن، ۳۳ ساله و فعال محیط‌زیست): «در شرایطی که جامعه روستایی هر روز شاهد غارت منابع طبیعی هست، طبیعی است که حساسیت و توجه آن‌ها نسبت به بسیاری از مواردی این چنینی ضعیف می‌شود». این یعنی بی‌تفاوتی همگانی نسبت به تخریب طبیعت. از نظر (مرد، ۳۸ ساله و دامدار): «علت اصلی قاچاق چوب و برداشت غیرمجاز، نبود اشتغال برای روستاییان و عدم نظارت کامل از طرف متولیان می‌باشد که عدم نظارت، درصد بیشتری را شامل می‌شود». پس، تخریب طبیعت توسط روستاییان به وضعیت اقتصادی آنان نیز برمی‌گردد. همچنان که کارشناس اداره منابع طبیعی (مرد، ۴۴ ساله و عضو شورای روستایی) اظهار داشت: «اهالی به برداشت شرکت سفارود از جنگل، معترض هستند. اهالی اگر توان مالی داشته باشند باید به‌عنوان پیمانکار در مزایده شرکت کنند و از جنگل حق برداشت را بگیرند اما معمولاً اهالی از راه قانونی وارد نمی‌شوند. چون روستاییان، قدرت شرکت در مزایده شرکت سفارود را ندارند»، در نتیجه به برداشت قاچاقی روی آورده‌اند.

مقوله چهارم: بهره‌برداری معیشتی؛ به‌عنوان یک عامل درونی و برخاسته از شرایط جامعه روستایی، دو زیرمقوله و کدهای ۶ و ۷ را پوشش می‌دهد:

کد ۶ «تأمین منابع» با فراوانی ۶۷، به زیرمقوله «الزامات زندگی روستایی» اشاره دارد که بهره‌برداری خانوادگی از منابع را اجتناب‌ناپذیر کرده است. برای روستاییان، طبیعت، منبعی برای امرار معاش و گذراندن امورات ضروری زندگی روزمره است. با توجه به نوع معماری خانه‌های مسکونی در منطقه، یکی از اجزای اصلی در ساخت خانه، سقف خانه است که بنا بر شرایط اقلیمی بایستی شیب‌دار باشد و در منطقه غالباً سقف‌بندی خانه از جنس چوب است. استفاده از آهن به دلیل قیمت بالا معمولاً رایج نیست و این چوب از جنگلی که در دسترس است و از درختان محلی به‌ویژه درخت چنار تهیه می‌شود. این درختان چنار را شرکت سفارود در طی اجرای طرح احیاء جنگل در سال‌های گذشته کاشته است. اهالی ترجیح می‌دهند که این نوع درخت را قطع کنند. چون تقاضا برای چنار زیاد است. به‌خاطر همین قاچاق و فروش آن در منطقه زیاد است. ضمن این‌که با قطع چنار آن هم در سطح محدود، کمتر برخورد قانونی می‌شود. زیرا فرد می‌تواند ادعا کند که این را از باغ تهیه کرده است؛ علاوه بر این، مصالحی مانند شن و ماسه برای ساخت خانه، طویله و سایر ساختمان‌های فرعی مورد نیاز از سواحل و رودخانه‌ها تهیه می‌شود.

ملزومات دو معیشت غالب در منطقه؛ یعنی کشاورزی و دامداری به‌طور مستقیم به برداشت از طبیعت وابسته است. کارمند بخش‌داری (زن، ۳۴ ساله) می‌گوید: «روستاییان از منابع محیط‌زیست، استفاده بیشتری دارند. منابع آب- و خاک، کشاورزی. کشاورزی هم رویکردی دارد که مواد شیمیایی بیشتری استفاده می‌شود در آن و باعث آلودگی محیط‌زیست می‌شود»؛ در مورد دامداری، (مرد ۳۹ ساله و کارمند چوکا) بیان داشت: «درخت سرخدار، بومی جنگل‌های هیرکانی است. چوپانان این درختان را می‌برند چون برگ آن برای تغذیه گوسفند مناسب نیست. درختی است که بسیار کند رشد می‌کند اما چوبش بسیار گران‌قیمت است». یا به عقیده (مرد، ۴۴ ساله و جنگلبان): «اگر هر رأس دام موجود در جنگل، روزانه فقط یک اصله نهال را سرچر نماید، صدها میلیون نهال، روزانه در دل جنگل از بین خواهند رفت». علاوه بر این، با توجه به وضعیت اقتصادی نابسامان جامعه، روستاییان به‌جای خرید مصالح مورد نیاز، ترجیح می‌دهند خودشان به‌طور مستقیم از منابع طبیعی پیرامون در دسترس‌شان تهیه نمایند. از نظر آقای سعید، ۴۹ ساله و کارمند بخش‌داری (مرد، ۴۹ ساله): «مردم اینقدر گرفتاری‌های زندگی خودشان را دارند که به فکر محیط‌زیست نیستند. به فکر این هستند که چه‌طوری معاش‌شان را تأمین کنند و خانواده‌شان به مقدار در رفاه باشند».

کد ۷ «حق برداشت» با فراوانی ۵۲ به زیرمقوله «باورهای منفعت‌طلبانه شخصی» در بین روستاییان اشاره دارد. اهالی روستا بر این عقیده‌اند که اولویت حق بهره‌برداری از منابع طبیعی از آن روستاییان است. یکی از اهالی روستا تأکید کرد که: «اهل محل ما برای ساخت خانه می‌گویند که این نعمت الهی است خودمان که منابع داریم، چرا بریم پول شن و ماسه بدیم» (مرد، ۱۸ ساله). کارمند بخش‌داری می‌گوید: «روستاییان این را از خوش‌شانسی خودشان می‌دانند که دسترسی به منابع طبیعی دارند، می‌روند و برداشت می‌کنند» (زن، ۳۶ ساله)؛ همان‌طور که خانم سوگند، ۱۸ ساله و دیپلم بیان کرد: «وقتی که روستای ما کنار دریا هست، چرا باید برای ساخت خانه، شن بخریم!». اظهارات آقای فرهاد، ۲۰ ساله و دانشجو نیز در تأیید عقیده بومیان به حق بهره‌برداری بیان شد. بدین ترتیب، روستاییان طبق نیازها و باورهایشان در بهره‌برداری از منابع در دسترس، وارد یک رقابت شده‌اند. همچنین دامدارانی که در روستاهای کوهپایه‌ای و جنگلی و در مجاورت منابع طبیعی، زندگی می‌کنند، به‌دنبال کسب درآمد از طریق فروش هیزم و حتی برگ درختان جنگلی براساس تقاضای بازار و گلخانه‌ها هستند برای مثال؛ در

روستاهای ریک در اواخر فصل پاییز و اوایل فصل زمستان و بعد از ریزش کامل برگ درختان و زمانی که پوشش سطحی جنگل مملو از برگ درختان است، به کرات مشاهده شد. همچنین، وجود کوره‌های زغال‌گیری در روستاهایی مانند اوله‌گری وابستگی مسقیم به درختان را نشان می‌دهد.

مقوله پنجم: بحران‌های طبیعی؛ شامل زیرمقوله «ایجاد فرصت‌های تخریب» و کد ۸ یعنی «تخریب مضاعف» با تعداد فراوانی ۴۱ است. مناطق طبیعی از گزند بحران‌های طبیعی مانند: آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع و سقوط درختان در اثر وزش بادهای گرم موسمی (در زمستان)، سوختگی و خشک‌شدن جنگل‌های شمشاد در اثر انواع آفت‌زدگی (به‌ویژه آفت شب‌پره، این مورد در روستای ملامحله و در جنگل‌های نزدیک روستای گیسوم مشاهده شد)، خشک‌شدن جنگل‌های توسکا در حاشیه سواحل دریا، آفات و خشکسالی محصولات کشاورزی در امان نیستند. همچنین، در اثر برداشت و تخریب منابع کوه و جنگل در مناطق بالادست کوهستانی، سیل نیز اثرات مخرب خود را بر جای می‌گذارد. درختان جنگلی که در اثر سیل و یا برف و وزش تند بادهای آسیب دیدند، به راحتی قطع و فروخته می‌شوند. البته برخی از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشتند که هستند افراد سودجویی که تنه درختان را از می‌کنند تا با وزش باد و بارش برف و کولاک، درخت بشکند و بیفتد. مصاحبه‌شوندگان به موارد این‌چنینی در جنگل‌های گیسوم اشاره کردند. هر چند اداره مسئول نیز، در زمینه جمع‌آوری این‌گونه درختان کوتاهی می‌کند. ضمن این‌که اثرات خشکسالی و کم‌آبی در سایر شهرهای کشور موجب هجوم شهرستانی‌ها از استان‌های دیگر به روستاهای مورد تحقیق شده است. همان‌طور که یکی از اهالی روستا در صحبتش با یکی از غیربومیان بدان اشاره کرد: «از یک کرمانی پرسیدم که چه عاملی باعث شد در روستای ما زمین خریدی و اقوام خود را هم آوردی. در جواب گفت در کرمان، خانه من فقط ۱ ساعت آب داشت. قنات‌های ما از ۳۰۰ متر به ۱۳۰۰ متر رسیده اما آبی ندارند»، دهیار تصریح کرد که: «با چنین هجوم غیربومیان به سواحل دریای خزر، منابع آبی ما هم در حال کم‌شدن است» (مرد، ۴۰ ساله و دهیار)؛ لذا، افزایش تقاضای زمین از سوی غیربومیان باعث خریدوفروش زمین و زمین‌خواری از سوی بومیان برای فروش بیشتر به غیربومیان شده و تغییر کاربری اراضی به یک آسیب جدی بدل شده است. هر چند کمبود آب به‌ویژه در فصل کشاورزی، تضمینی برای باصرفه‌بودن کشت برنج نیست و بسیاری از کشاورزان یا کل یا بخشی از اراضی زراعی را ترجیحاً به شهرستانی‌ها فروختند و از نظر (مرد، ۴۲ ساله و کارمند): «مردم محلی به‌خاطر کسب درآمد از طریق کارگری برای افراد غیربومی که صاحب زمین و ویلا در روستا شده‌اند، در بسیاری از موارد در تخریب مشارکت دارند، مثلاً به مالک می‌گویند به‌جای این‌که ۵۰۰ تومن بدی مصالح را از کارخانه بیاری، ۲۰۰ به من بده از سواحل و یا جنگل تهیه می‌کنم»؛ نکته بارز در این بحران‌های طبیعی، نگاه مردم و مسئولین نسبت به آسیب‌های ناشی از آن است. برای مثال، با سوختن یک منطقه جنگلی، فرد روستایی که در مجاورت آن است، به فکر تصرف آن می‌افتد؛ یا مسئولین نگاه راهکارانه درازمدت برای مرتفع‌نمودن بحران‌های طبیعی ندارند؛ معضل کم‌آبی هر ساله برای بخش کشاورزی بر نارضایتی کشاورزان می‌افزاید. در نتیجه منابع طبیعی منطقه در اثر گسترش انواع بحران‌های طبیعی وارد یک چرخه تخریب گسترده شده است.

در نهایت، در پاسخ به این سؤال که؛ آیا روستاییان پس از مواجهه با تخریب عینی محیط‌زیست، رفتارهای حفاظتی دارند؟ پس از تشریح کدهای وابسته به هر مقوله و زیرمقوله، مشخص شد که منطقه مورد مطالعه با مسأله تکرار و همگانی‌شدن رفتار مخرب، بی‌اعتمادی و رقابت دو سویه (و در نتیجه) گسترش و تداوم «چرخه تخریب» مواجه است (شکل شماره ۳).

شکل ۳: پیامدهای تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

تخریب توسط سازمان‌ها صورت می‌گیرد و از سوی مردم تکرار می‌شود و فقط حد و وسعت آن متفاوت است. اظهارات پاسخگویان تأکیدی بر این موضوع است. (زن، ۴۵ ساله و معلم): «رفتار مردم و واکنش مردم متأثر از رفتار سازمانی و دستگاه‌های اجرایی است. در واقع مردم وقتی سهم سازمان‌ها را در تخریب می‌بینند برای خودشان نقش چندانی در حفاظت از محیط‌زیست قائل نیستند». به گفته (مرد، ۳۶ ساله و کارمند دادگستری): «اولین عامل تخریب منابع طبیعی، شرکت‌های بزرگ در برداشت از جنگل و منابع هستند و در مقادیر بسیار کمتر، خانوارها تخریب می‌کنند». به عقیده (مرد، ۴۱ ساله و جنگلبان): «جوامع روستایی، قطعاً با مشاهده تخریب محیط‌زیست توسط سازمان‌ها و مراکز دولتی، خود نیز تشویق به این امر شده و به صورت کلی، به جهت بومی بودن، برداشت از این منابع را حق مسلم خود می‌دانند!». به نظر (زن، ۴۰ ساله و معلم و طبیعت‌گرد): «وقتی عده‌ای تحت لوای دستگاه‌های خاص، شروع به بهره‌برداری می‌کنند و به کسی هم پاسخگو نیستند، مردم نیز این حق را برای خود قائل می‌شوند و مضاف بر آن که فرهنگ مردم هنوز مانند ۵۰ سال قبل است و فکر می‌کنند که طبیعت خود را بازسازی می‌کند و منابع، پایان‌ناپذیر است و آن‌ها در استفاده محدودیتی ندارند و آن‌را منابع خدادادی می‌دانند». به عقیده (مرد، ۴۹ ساله و استاد دانشگاه): «تناقض وجود دارد. از یک‌طرف به مردم توصیه می‌کنند که رعایت کنید، تخریب نکنید و از طرف دیگر یک بخشی از دولت (به‌غیر از مردم) عملاً تخریب می‌کنند که وسعت زیادی دارد. طبعاً نفوذ این نوع توجیه توسعه‌ای و قانونی در بین آحاد مردم کم می‌شود. اثرگذاری قوانین حفاظت کم می‌شود، مردم این قانون را جدی نمی‌گیرند و به آن توجه ندارند. اگر مردم با فرهنگ باشند و صد در صد رعایت کنند، باز هم سقف تخریب توسط مردم نیست، توسط بهره‌برداری‌های بزرگ به پشتوانه دولت است»؛ به نظر (مرد، ۴۵ ساله و دهیار): «مردم بر این باورند که در قطع درختان، برداشت شن و مانند اینها ... دولت که برداشت کند همیشه قانونی و حلال، مردم که بردارند همیشه غیرقانونی و حرام!»؛ آقای پارسا، ۱۸ ساله و دیپلم بر این نظر است که: «دولت ساحل قرووق را برای جایگاه زباله گرفته، مردم دولت را الگوی خودشان قرار می‌دهند. چون دولت نسبت به مردم آگاه‌تر است، مسئولین دانش و سواد بیشتری دارند، داناتر هستند اما خود دولت، تخریب می‌کند به‌خاطر همین مردم شبانه می‌روند درخت می‌برند، شن برداشت می‌کنند و می‌فروشند چون دولت با کامیون میره در روز روشن جنگل‌ها را قطع می‌کند... و مردم در شب و در حد قطع چند درخت یا در حد برداشت یک تراکتور شن... مردم و دولت

شیفتی کار می‌کنند!». بنا به باور (مرد، ۵۰ ساله و معلم): «نقش شرکت‌های بهره‌بردار در منطقه به‌عنوان عامل تخریب‌کننده منابع طبیعی خیلی بیشتر از نقش مردم بوده چون مردم اگر به فرض به‌عنوان قاچاقچی چوب بخواهند اقدامی کنند، یک تعداد محدودی درخت را می‌توانند ببرند یا بخش خاصی از جنگل را می‌توانند به فرض به مالکیت خودشان در بیاورند. ولی شرکت‌ها، جنگل‌ها را تخریب می‌کنند و این، خیلی اثرات منفی روی طبیعت منطقه می‌گذارند و علاوه بر آن در بازسازی جنگل‌ها و مناطقی که خودشان تخریب کردند هم هیچ نقشی را ایفاء نمی‌کنند. مردم می‌بینند که یک‌جا اینقدر تخریب شده، درخت قطع شده و چند سالی هست که درخت کاری نشده و بایر رها شده، یا می‌آیند آن‌جا را تصاحب می‌کنند، خانه می‌سازند. اگر فرض کنیم که یک روستایی هزارمتر یا دو هزارمتر، یک هکتار از زمینی را به مالکیت خودش در میاره با پرچین ساده روستایی، حتماً در داخل آن کشت و کار خواهد کرد و درخت خواهد کاشت و آباد می‌کند تا بتواند از آن‌ها بهره‌برداری اقتصادی کند». پیرو این اظهارات، پاسخگویی می‌افزاید: «از آن‌جایی که مردم بعضاً شاهد تخریب محیط‌زیست توسط شرکت‌های خصوصی یا دولتی بوده‌اند و برای استفاده خود مردم با آن‌ها سخت‌گیری می‌شود، مردم حس بی‌تفاوتی یا در مواردی حق رقابت در برداشت با متولیان حفظ محیط‌زیست را دارند» (مرد، ۵۱ ساله و وکیل). در تأیید این گفته‌ها، (مرد، ۴۴ ساله و کارمند سفارود) بیان داشت که: «مردم هم می‌بینند که وقتی یک نهال را می‌برند، مؤاخذه می‌شوند ولی شرکت‌هایی که کلاً جنگل را برداشت می‌کنند مثل شرکت سفارود، این توجیه را دارد که مجوز برداشت دارد. اما کسانی هم هستند که بدون مجوز اقدام به قطع درختان می‌کنند، چون منافع شخصی خودشان را دنبال می‌کنند. بالاخره همه تخریب می‌کنند». از نظر بسیاری از مشارکت‌کنندگان: «تمام این‌ها بر بی‌توجهی مردم نسبت به طبیعت اثر گذاشته است» (مرد، ۶۴ ساله و دامدار؛ زن ۳۵ ساله، مربی مهد کودک؛ زن ۵۳ ساله و خانه‌دار و کشاورز؛ زن ۴۴ ساله خانه‌دار کشاورز). به عقیده خانم پریا، ۱۹ ساله و دانشجو «از نظر روستائینان، ما ساکنین این منطقه هستیم، این‌جا به دنیا آمده‌ایم... این حق ما است که از منابع خدادادی اینجا استفاده کنیم. اگر ما استفاده نکنیم باز هم شرکتی هست، کارخانه‌ای هست که میاد درخت می‌بره و می‌بره، شن می‌بره... ما دیگه قدرت این را نداریم که با پرداخت پول ما محتاج این چینی را برطرف کنیم مثل تأمین پایه چوبی برای مزرعه. یا شن برای ساخت طولیه».

ملاحظه‌گردید که از نظر یک روستایی، حق برداشت از منابع طبیعی به‌گونه‌ای توجیه می‌شود که در آن، زادگاه، مالکیت و بهره‌برداری و بی‌قدرتی به‌شدت به هم پیوند خورده‌اند. نتیجه این روند، ورود مردم به چرخه تخریب به اشکال گرچه محدودتر اما متنوع‌تر است و چون انواع تخریب تقریباً در همه روستاها دیده می‌شود و همه به‌طور نسبی به اشکال مختلف به تخریب و آلودگی محیط‌زیست می‌پردازند، گستره تخریب غیرسازمان‌یافته و غیرشرکتی و به‌واسطه برداشت محلی بیشتر است و این نوع تخریب به دست اهالی نه در یک روستا بلکه در نقاط روستایی مختلف، مسئله‌آفرین شده است و یک رقابت دوسویه هم با هم‌نوعان خود و هم با شرکت‌های بهره‌بردار دارند و این یعنی بی‌اعتمادی مردم به سازمان‌های بهره‌بردار و مسئول. در مورد قاچاق چوب باید اذعان داشت که شرکت‌های بزرگ بهره‌بردار صنعتی درختان را قطع می‌کنند و مردم با اطلاع و مشاهده چنین برداشت‌هایی وسیع، درختان را در سطح محدودی قطع و قاچاق می‌کنند اما چون دامنه قاچاق چوب در منطقه زیاد شده، شاهد بهره‌برداری گسترده اقتصادی در سطح فردی هم هستیم و همان‌طور که تارا، ۲۰ ساله و دانشجو گفت: «مردم یک روستا در مورد قطع درختان هیچ اقدام ممانعتی انجام نمی‌دهند، گزارش نمی‌دهند. چون همه، درختان را قطع می‌کنند» مانند اهالی روستای لطفین یا دیگه‌سرا که به‌شدت به ریختن زباله و آت و آشغال در روستای خودشان حساسند اما نسبت به قاچاق چوب جنگل‌های پیرامونشان که به یک رویه فراگیر تبدیل شده است، خیر. پاسخگویی با اشاره به

جنبش چیپکو در روستاهای هندوستان، می‌گوید: «وقتی که یک درخت را می‌خواهند ببرند صد نفر میرن اون درخت را بغل می‌کنند، نمیزارند اون درخت بمیرد. در روستاهای ما، چیزی شبیه جنبش چیپکو نداریم» (مرد، ۷۳ ساله و بازنشسته شرکت سفارود). بدین ترتیب، برداشت منابع طبیعی، در روستا یک حق همگانی و رقابتی شده است. در بهره‌برداری از منابع طبیعی شاهد حق برداشت دو سویه هستیم: سازمان‌ها به پشتوانه مجوزهای دولتی و اهل محل به اعتبار بومی بودن و حق اولویتی در بهره‌برداری. در مجموع، منفعت‌طلبی، سبب بهره‌کشی مفرط از منابع طبیعی و تخریب محیط‌زیست شده است.

به‌طور کلی، در راستای پاسخ به سؤالات تحقیق، پنج مقوله عمده، هفت زیرمقوله و ۸ کد استخراجی به‌همراه ترتیب فراوانی هر کدام (جدول شماره ۴) بیان می‌کنند که وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان تأثیر معکوس داشته است.

جدول ۴: مقولات، زیرمقولات و کدهای مهم‌ترین مسائل عینی تخریب محیط‌زیست و چگونگی آثار وجود مسائل عینی تخریب

محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان

مقوله	زیرمقوله	کد	فراوانی
بهره‌برداری سازمان‌یافته قانونی	مدیریت ناپایدار منابع طبیعی	بهره‌برداری گسترده شرکت‌های دولتی	۷۸
	غلبه نگاه تجاری به منابع طبیعی	پیمانکاران و ذی‌نفعان وابسته	۶۹
		بی‌توجهی به مخاطرات بلندمدت محیط‌زیستی	۶۱
سایت‌های دفع زباله	ضعف عملکردی کارگروه مدیریت پسماند	دپوی زباله در یک قدمی مناطق مسکونی	۶۸
قاچاق منابع طبیعی	کسب درآمد	تخریب غیرقانونی	۷۵
بهره‌برداری معیشتی	الزامات زندگی روستایی	تأمین منابع	۶۷
	باورهای منفعت‌طلبانه شخصی	حق برداشت	۵۲
بحران‌های طبیعی	فراهم‌شدن فرصت‌های تخریب	تخریب مضاعف	۴۱
۵	۷	۸	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

طبق نظر اینگلهارت وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست در جوامع در حال توسعه موجب ایجاد دغدغه‌های محیط‌زیستی می‌شود. چون مردم این جوامع، از یک سو، این‌گونه مسائل را به‌طور مستقیم مشاهده و تجربه می‌کنند و از سوی دیگر، نگاه مادی نسبت به محیط‌زیست دارند و مسائل محیط‌زیستی را جهت بهره‌برداری‌های بلندمدت از منابع طبیعی، جدی خواهند گرفت؛ لذا این امر، موجب پیدایش محیط‌زیست‌گرایی در جامعه می‌شود و مردم در فعالیت‌های حفظ محیط‌زیست مشارکت خواهند کرد. در این راستا اثرات عوامل خارجی و طبیعی تخریب محیط‌زیست مناطق روستایی بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان بررسی شد. یافته‌های این تحقیق، حاکی از آن است که: همچون مطالعه فیروزآبادی و عظیم‌زاده (۱۳۹۱) و جمینی و همکاران (۱۳۹۵) تضاد منافع بهره‌برداران محلی با سازمان‌های متولی حفاظت از محیط‌زیست و نیز مشکلات اقتصادی، مدیریتی و زیرساختی بر تخریب طبیعت دامن زده است؛ همسو با مطالعات فریدگیگلو و همکاران (۱۳۹۴)، حبیبی و صالحی (۱۴۰۰)، حبیبی و صالحی (۱۴۰۱)، اینو و بیسونگ (۲۰۱۵) و فاگاریبا و همکاران (۲۰۱۸) بهره‌برداری معیشتی از منابع طبیعی، تغییر کاربری اراضی طبیعی را به دنبال داشته است؛ مشارکت روستاییان نه در جهت حفاظت از طبیعت که در جهت تخریب آن بوده است که بیانگر نگرش و مشارکت ضعیف روستاییان نسبت به منابع محیط‌زیستی است که تحقیقات

صالحی و همکاران (۱۴۰۰) و اسدالهی و همکاران (۱۴۰۱) را تأیید می‌کند؛ همانند مطالعه فیروزآبادی و خمسه (۱۴۰۱) تغییرات اقلیمی در مناطق دیگر موجب هجوم غیربومیان به منطقه و افزایش فروش اراضی روستایی و تغییر کاربری اراضی طبیعی شده و ناپایداری محیط‌زیستی را شدت بخشیده است. این بررسی، مطالعه‌ی نچیبی و مورگان (۲۰۲۳) مبنی بر تخریب اراضی طبیعی در اثر معیشت کشاورزی و آلودگی منابع آبی در اثر فعالیت‌های کشاورزی را تأیید می‌کند؛ همچون مطالعه‌ی لی و همکاران (۲۰۲۳) نتایج این مطالعه نیز نشان داد که مدیریت پسماند نارضایتی گسترده روستاییان را به دنبال داشته است اما در نهایت، یافته‌ها، نتایج وایت و هانت (۲۰۰۹) مبنی بر اولویت‌دادن به مسائل محیط‌زیستی و برخورداری از ارزش‌های فرامادی حفظ محیط‌زیست در بین ساکنان کشورهای در حال توسعه را تأیید نمی‌کند.

یافته‌های این پژوهش، نشان داد که آثار وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست نواحی روستایی بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان نه حفاظتی بلکه مخربانه بوده است زیرا در نقاط روستایی مورد تحقیق، دو سویه بودن حق برداشت از منابع طبیعی حاکم است. از یک سو، برداشت سازمان‌های دولتی از منابع طبیعی، به پشتوانه مجوزهای قانونی، در سطح وسیع رخ می‌دهد، اکثراً توجیه عمرانی دارد و در بسیاری مواقع بدون در نظر داشتن جنبه‌های اکولوژیکی صورت گرفته است. گرچه آلودگی و تخریب محیط‌زیست از هزینه‌های توسعه هستند اما در نهایت تخریب منابع طبیعی به توسعه ناپایدار دامن زده است. برای مثال، در پروژه نیمه‌تمام ساخت سد شفارود و یا بهره‌برداری از غنی‌ترین جنگل‌های طبیعی، ارزش‌گذاری و خدمات اکولوژیکی جنگل فراموش شده که نتیجه‌ای جز تخریب عرصه‌های منابع طبیعی را به دنبال نداشته است. همچنین، ورود پساب‌های صنعتی کارخانه چوکا به رودخانه‌ها، همچنان به‌عنوان یک معضل باقی مانده است و عموم کشاورزان روستاهای اطراف از این قضیه آگاه هستند. از سوی دیگر، مردم هم قائل به حق بهره‌برداری مالکانه‌اند و برداشت بی‌واسطه آن‌ها به پشتوانه دسترسی آسان به منابع طبیعی و باورهای منفعت‌طلبانه است. بهره‌برداری روستاییان از طبیعت هم «نیاز مینا» است و براساس تأمین نیازهای خاص زندگی‌شان، برداشت می‌کنند و هم «تجارت مینا» که نیازهای اقتصادی و درآمدزایی در رأس آن است. چون جامعه روستایی با چالش بیکاری، کم‌درآمدی، نبود مشاغل و درآمدهای پایدار و مانند آن مواجه است و هم این‌که افراد بومی به‌طور مستقیم شاهد بهره‌برداری بی‌رویه شرکت‌های مسئول هستند. ضمن این‌که از نظر روستاییان، هیچ سازمان مسئولی، قائل به حق قانونی بومیان در برداشت از مصالح طبیعی دسترسی قانونی اهالی به برداشت مصالح بر حسب مایحتاج محدودشان نیست. در واقع، در حق برداشت دوسویه، دولت به پشتوانه قانون، برداشت می‌کند و مردم هم «عقیده» به حق بهره‌برداری دارند که باعث ایجاد دیدگاه متناقض در بهره‌برداری شده است. از نظر روستاییان، مردم هم حق برداشت دارند. در داخل روستاها نیز بهره‌برداری در سطح محلی، همگانی و عادی شده است و یک نوع رقابت دوطرفه در بهره‌برداری مخربانه وجود دارد؛ هم با هم‌محلی‌های خودشان و هم با سازمان‌های دولتی. تقابل و تضادی بین دولت و مردم در برداشت و حفاظت وجود دارد. از یک سو، مسئولین دولتی اذعان داشتند که اهالی در آن روستا زندگی می‌کنند و باید محیط‌زیست خود را حفظ کنند و آلوده نکنند و از سوی دیگر، از نظر اهالی، این وظیفه بر عهده سازمان‌های دولتی است. در مجموع، وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست، الگویی برای تخریب در سطح محلی و عادی شدن رفتار مخرب در نزد عموم شده است. برای مثال، عمومیت یافتن تصرف اراضی طبیعی و قطع درختان، در همه روستاها بدیهی شده و جنگل‌های حاشیه روستاها نابود شدند. علاوه بر این، از نظر ادارات مسئول اعم از منابع طبیعی، محیط‌زیست و فرمانداری، بخشداری، شورا و دهیاری و حتی روستاییان، برخی از تخریب منابع طبیعی روستاها از سوی آن دسته از روستاییانی صورت

می‌گیرد که با منابع طبیعی رابطه‌ای معیشتی دارند و الزامات معیشتی، برداشت و در نتیجه تخریب را حتمی ساخته است. نظیر حضور دامداران و جنگل‌نشینان. از سوی دیگر، از نظر روستاییان، سازمان‌های مسئول، حق برداشت محلی‌ها را نادیده گرفته‌اند و محدودیت‌هایی را در چهارچوب قانون، اعمال کرده‌اند.

استقرار سایت‌های دفع زباله در مجاورت مناطق روستایی (سواحل قروق و جنگل‌های هفت دغان)، بیانگر یک تخریب عینی گسترده است که ضمن این که نارضایتی ساکنین مجاور را پیوسته انعکاس می‌دهد، بر انجام رفتارهای مخرب محیط‌زیستی چه به شکل زباله‌ریزی و چه به اشکال دیگر تخریب نیز دامن زده است. برای مثال، ساکنین روستای قروق (یکی از اصلی‌ترین جایگاه‌های دفن زباله) بر این باورند که سازمان‌های مسئول به جای این که مراقب قچاق چوب یا برداشت شن یا تصرف اراضی ساحلی از سوی ما باشند، بهتر است معضل زباله‌های اینجا را حل کنند. چون این سازمان‌ها، خود باعث آلودگی و تغییر کاربری سواحل و جنگل شده‌اند و کارکرد ارزشی این مناطق طبیعی را در حد انباشت و تجمع زباله کاهش داده‌اند.

در این میان اثرات بحران‌های طبیعی در مناطق دیگر را نیز نباید نادیده گرفت. در شرایط بحران کم‌آبی در استان‌های کویری، آبدی‌های مورد تحقیق، شاهد هجوم غیربومیان است و به دنبال افزایش تقاضا برای داشتن ملک در روستاهای منطقه، روستاییان ترغیب به فروش اراضی نه تنها زراعی و باغی خود، بلکه در آن دسته از روستاهایی که داخل و حاشیه جنگل قراردارند نیز تصرف اراضی طبیعی به منظور فروش به غیر، افزایش یافته است و تغییر کاربری اراضی در سطح وسیع را موجب شده است. از بین رفتن تدریجی بافت روستاها و زمین‌های کشاورزی و رشد قیمت زمین در این مناطق و نابودی اقتصاد بومی، از جمله این تبعات به‌شمار می‌رود. از میان بسیاری از روستاهای این منطقه که دچار این معضل شده‌اند، روستای پیرهرات (اسالم) نمونه بارزی از این واقعیت است.

نتیجه‌گیری

براساس واکاوی یافته‌های این پژوهش، باید اذعان داشت که گستردگی مشکلات محیط‌زیستی در مناطق روستایی متأثر از رفتارهای مخرب محیط‌زیستی به دلایل و عوامل متعدد بیرونی و درونی و نیز در سطح سازمانی و فردی است و علی‌رغم وجود حجم گسترده و متنوعی از این مشکلات در منطقه، نتایج نشان داد که اقدامات بهره‌برداری از منابع طبیعی توسط سازمان‌ها، بر کنش‌های روستاییان تأثیر گذاشته است و مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های عمدتاً مخرب محیط‌زیستی و همچنان نگاه مادی روستاییان به محیط‌زیست پابرجا است اما این نگاه مادی آن‌گونه که اینگلهارت اذعان داشت لزوماً در جهت حفظ طبیعت و با هدف بهره‌برداری پایدار از آن نیست؛ یعنی همیشه وجود مسائل تخریب محیط‌زیست، لزوماً به دغدغه و رفتارهای حفاظتی منجر نمی‌شود و عواملی دخیلند که این مسائل را تشدید و تسریع می‌نمایند.

به‌طور کلی، یافته‌ها حاکی از این واقعیت است که مسائل عینی تخریب محیط‌زیست، در سطحی وسیع، بازتابی از سوداگری از طبیعت و در نهایت طبیعت‌زدایی است و برخلاف نظر اینگلهارت، وجود این مسائل، نه در راستای دغدغه‌داشتن و جدی‌گرفتن آن بلکه به‌صورت انگیزه‌ای برای برداشت در سطح فردی و خرد بدل شده و بهره‌برداری اقتصادی و معیشتی از منابع طبیعی، یک امر رقابتی رایج و غالب گردیده است. در شرایطی که وضعیت محیط‌زیست پیوسته رو به تخریب بیشتر است، نضج محیط‌زیست‌گرایی در بین روستاییان مشکل خواهد بود. روستاییان ملزم و متعهد به حفاظت نیستند. مردم، مدیران روستایی و ادارات را مسئول حفاظت می‌دانند. برای روستاییان، منابع طبیعی به‌عنوان «سرمایه‌های معیشتی-مالی» تلقی می‌شوند و برخورداری، دسترسی و بهره‌برداری

از این نوع منابع، به‌منظور تأمین نیازهای معیشتی و مالی صورت می‌گیرد. این موضوع نشان می‌دهد که روستاییان از معیشت پایدار برخوردار نیستند و اقدامات توسعه‌ای سازمان‌های مسئول به‌ویژه در بخش کشاورزی به ایجاد معیشت پایدار در جامعه روستایی منجر نشده است. در واقع، به توانمندی تولیدکننده روستایی (کشاورز یا دامدار) منجر نشده است. حفاظت از طبیعت به توانمندی فردی بستگی دارد که آیا دغدغه طبیعت را دارد یا خیر؟ در عمل مشاهده شد که نبود توانمندی فردی باعث درپیش‌گرفتن رفتارهای مخرب و منفعت‌طلبانه نسبت به طبیعت شده است. این بدین معنا نیست که روستاییان دغدغه محیط‌زیستی ندارند (چون در سخنان خود به کرات به وجود مشکلات محیط‌زیستی در روستاهای خود اشاره داشتند)، بلکه خود را ملزم به رعایت و موظف به اقدام برای مرتفع- نمودن آن نمی‌دانند. با توجیهاتی نظیر: روستا مسئول دارد، اداره منابع طبیعی دارد، ما مجبوریم، تولیدات ما هزینه دارد و غیره، پس آن‌ها باید رسیدگی کنند. اگر ما روستاییان تخریب می‌کنیم، علت را ریشه‌یابی و مرتفع کنند. از نظر پاسخگویان، به‌خطر انداختن جان خود برای قاچاق، نشان از ناگزیری برای این کار است. در واقع، مصرف منابع طبیعی، به‌دلیل مصرف اقتصادی است اما آلودگی ظاهری طبیعت که شایع‌ترین آن زباله‌ریزی است، بیشتر مسأله‌ای فرهنگی است نه اقتصادی. به عبارت دیگر، شاهد درهم‌تنیدگی عامل اقتصاد و فرهنگ هستیم و همان‌طور که پاسخگویان اظهار داشتند، «علت اصلی آلودگی محیط‌زیست به فرهنگ برمی‌گردد و علت اصلی تخریب طبیعت، در درجه اول به ضعف اقتصادی مردم بازمی‌گردد. پس عامل اول، همان مشکلات اقتصادی است» که در بستری از شرایط اجتماعی این جامعه شکل گرفته و بعد فرهنگ حفاظت از طبیعت را نیز تحت تأثیر قرار داده است.

به‌طور خلاصه، این تحقیق نشان داد که مجموعه‌ای از عوامل، تعیین‌کننده و تشدیدکننده تخریب محیط‌زیست روستایی هستند. تخریب محیط‌زیست، در وهله اول، تعیینی است؛ یعنی علت تخریب فراتر از رفتارهای فردی است که غالباً در سطوح بیرون از روستا رخ می‌دهد و آثار تشدید آن به درون روستا کشانده می‌شود و تقویت می‌گردد. در وهله دوم، با وجود این‌که در مناطق روستایی، مسائل و مشکلات عینی تخریب محیط‌زیست به اشکال مختلف گسترده است اما بر رفتارهای حفاظت از محیط‌زیستی روستاییان آثار مطلوبی نداشته است و در بین اهالی روستاها، نه الزام به حفاظت از محیط‌زیست بلکه رقابت بر سر بهره‌برداری بیشتر، برانگیخته شده است. چنین فرآیندی باعث شده که اراده‌ای جمعی برای حفاظت پایدار از منابع طبیعی در میان نباشد. هر چند که در واقعیت، علل و پیامدهای برشمرده در این مطالعه در یک دور تسلسل یکدیگر را تشدید نموده و چرخه تخریب ادامه می‌یابد. پس، در یک نتیجه‌گیری کلی باید اذعان داشت که وجود مسائل عینی تخریب محیط‌زیست بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان آثاری معکوس داشته است که در اشکال مختلف تخریب، مشهود است. در نتیجه، گزاره نظری حاصل از مجموع این یافته‌ها بدین‌شکل تدوین می‌شود:

«در نواحی روستایی، بهره‌برداری سازمان‌یافته با غلبه نگاه تجاری، باز نمودی از مدیریت ناپایدار منابع طبیعی است. ضمن این‌که معضل سایت‌های دفع زباله، قاچاق چوب درختان جنگلی، بهره‌برداری معیشتی روستاییان از منابع طبیعی در دسترس به‌موجب قائل‌بودن به حق بهره مالکانه و بحران‌های طبیعی به اشکال متعدد و در سطوح گسترده و محدود اما فراگیر، فرصت‌های تخریب مضاعف محیط‌زیست را می‌گستراند».

بدین ترتیب، با توجه به گسیل‌شدن مشکلات محیط‌زیستی در سطح روستاها و فراگیر شدن آلودگی و تخریب طبیعت در سطح ملی و اشاعه رفتارهای مخرب محیط‌زیستی، می‌توان به پشتوانه این گزاره نظری تعدیلی ارائه‌شده، سازوکارهای لازم برای تحلیل علل رفتارهای مخرب محیط‌زیستی به‌ویژه در سطح خرد و محلی گستراند و سایر پژوهشگران با انجام تحقیقات مشابه در سایر نقاط روستایی، ابعاد مختلف آن را شناسایی نموده و بسط دهند. مدل

مفهومی، مقولات و کدهای حاصله از این تحقیق می‌تواند راهنمایی برای انجام مطالعات آتی با اتکا بر سایر روش‌های تحقیق کمی و ترکیبی باشد.

جهت پایداری محیط‌زیست نواحی روستایی پیشنهاد می‌شود: در وهله اول، مسئله‌مندی تخریب منابع طبیعی، مورد توجه جدی سازمان‌های مسئول قرار گیرد، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های بهره‌برداری از منابع طبیعی باید در راستای حفاظت پایدار از طبیعت بازنگری شود؛ لذا علل بنیادی تخریب محیط‌زیست و رفتارهای مخربانه محیط‌زیستی با توجه ویژه به موقعیت‌های خاص از جمله موقعیت طبیعی و با استناد به واقعیت‌های درونی آن شناسایی شود. این مهم، مستلزم انجام مطالعاتی جامع است؛ سازمان‌های مسئول، حامی چنین تحقیقاتی باشند و راهکارهای منتج را عملی سازند؛ از ظرفیت‌های نهادهای موجود در روستا از جمله شورای اسلامی و دهیاری جهت آگاه‌سازی روستاییان استفاده شود.

علاوه بر این، کشت گونه‌های درختی در معرض نابودی مانند: شاه بلوط و درخت سرخدار و نظایر آن در اراضی لم‌یزرع و بایر با همکاری و مشارکت سازمان‌ها، تشکل‌ها و بومیان توسعه یابد؛ سازمان‌های مسئول در خصوص جای-گزینی کشت در اراضی جنگلی بهره‌برداری شده، با انجام تحقیقات مورد نیاز جهت شناسایی گونه‌های مهاجم و اقدام جهت مرتفع‌نمودن آن، به کشت گونه‌های بومی سازگار، اهتمام جدی ورزند و در این زمینه ضمن همکاری با یکدیگر، همکاری بومیان را نیز جلب نمایند؛ زراعت چوب در نقاط روستایی جهت تأمین نیازهای صنایع و کارگاه‌های مصنوعات چوبی توسعه یابد؛ مسئولین، زیرساخت‌های مورد نیاز برای مدیریت پسماند و سایت‌های دفع زباله را تجهیز کنند، احداث کارخانه تولید کمپوست از جمله ضروریات است؛ پژوهشگران حوزه محیط‌زیست و منابع طبیعی که دغدغه تخریب طبیعت را دارند بر انجام مطالعات بیشتر درباره مشکلات محیط‌زیستی سایر مناطق روستایی با توجه به شرایط زمینه‌ای و موقعیت مناطق روستایی متمرکز گردند؛ آینده مطالعات محیط‌زیستی نیاز دارد تا در تحلیل و شناسایی مسائل محیط‌زیستی به ساختار اجتماعی جامعه مورد مطالعه توجه شود و براساس آن، شاخص‌های واقعیت‌های درونی و بومی اثرگذار در تخریب طبیعت مورد توجه قرار گیرد.

از محدودیت‌های این تحقیق باید به مشکلاتی در رابطه با اخذ موافقت سازمان‌ها جهت همکاری با محقق و نیز دسترسی به برخی از مطلعین جهت انجام گفتگو نام برد که در اغلب موارد زمان‌بر بود. این امر موجب طولانی‌شدن فرآیند گردآوری و متعاقب آن استخراج، پردازش و تحلیل داده‌ها گردید.

ملاحظات

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری سونا حبیبی دانشجوی رشته جامعه‌شناسی، گرایش بررسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه مازندران با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی رفتارهای محیط‌زیستی در استان گیلان (مطالعه موردی: آبادی‌های غرب گیلان) و تحت راهنمایی دکتر صادق صالحی می‌باشد.

منابع

- ازکیا، مصطفی؛ رشید احمدرش؛ کامبیز پارتازیان (۱۳۹۶). روش‌های پژوهش کیفی از نظریه تا عمل، جلد دوم. چاپ اول. تهران: انتشارات کیهان.
- [https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-\(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84\)_31290](https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84)_31290)
- استانداری گیلان (۱۴۰۰). نقشه و جغرافیا. <https://www.gilan.ir>
- اسداله‌ی، محمد؛ اسماء عیدی؛ فاطمه کاظمیه (۱۴۰۱). بررسی تأثیر سرمایه‌های معیشتی بر نگرش زیست‌محیطی خانوارهای روستایی (مورد مطالعه: شهرستان سلسله)، فصلنامه توسعه محلی (روستایی- شهری). دوره ۱۴. شماره ۱. صفحات ۸۴-۵۵. [Doi:10.22059/jrd.2022.342446.668724](https://doi.org/10.22059/jrd.2022.342446.668724)
- اینگلهارت، رونالد؛ کریستین ولزل (۱۳۹۴). نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی، ترجمه یعقوب احمدی. چاپ دوم. تهران: انتشارات کویر.
- <https://kavirland.com/product/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D9%86%D9%88%D8%B3%D8%A7%D8%B2%DB%8C%D8%8C-%D8%AA%D8%BA%DB%8C%DB%8C%D8%B1-%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%AF%D9%85%D9%88%DA%A9%D8%B1%D8%A7%D8%B3%DB%8C-%D8%A7/>
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۹۵). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر. چاپ هفتم. تهران: انتشارات کویر. <https://www.gisoom.com/book/11279290/>
- جمینی، داود؛ امیرعلی ذوالفقاری؛ زهرا نصرآبادی؛ شادی قبادی (۱۳۹۵). چالش‌های زیست‌محیطی و اثرات آن بر ساکنین روستای بدر آباد با استفاده از روش نظریه بنیادی، نشریه جغرافیا و پایداری محیط. شماره ۱۹. صفحات ۸۷-۷۱. https://ges.razi.ac.ir/article_589_b75131b8e2270298a4d0562e8d4bafdf.pdf
- حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۳۹۹). تبیین محیط‌زیست‌گرایی و مدل تعدیلی نظریه ارزش‌های فرامادی، مطالعات جامعه‌شناختی. دوره ۲۷. شماره ۲. صفحات ۲۵۳-۲۲۵. [Doi: 10.22059/jsr.2021.81424](https://doi.org/10.22059/jsr.2021.81424)
- حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۴۰۰). شناخت مسایل و زمینه‌های بروز مشکلات محیط‌زیستی: کاربرد نظریه داده‌بنیاد در مناطق روستایی غرب گیلان. فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی. سال ۳. شماره ۴. صفحات ۸۶-۷۳. [Doi: 10.52547/SDGE.3.4.73](https://doi.org/10.52547/SDGE.3.4.73)
- حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۴۰۱). موانع پایداری محیط زیست روستایی با تأکید بر زمینه‌های اقتصادی در روستاهای طوالش، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال ۱۱. شماره ۴. صفحات ۷۶-۴۷. [DOR: 20.1001.1.23222/131.1401.11.42.3.2](https://doi.org/10.23222/131.1401.11.42.3.2)
- حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۴۰۳). بررسی تأثیر فعالیت‌های فرهنگی دهیاری‌ها بر رفتارهای محیط‌زیستی در روستاهای غرب گیلان (مجموعه آبادی‌های طوالش)، نشریه جغرافیا و توسعه. دوره ۲۲. شماره ۷۵. صفحات ۱۳۸-۱۰۷. [doi:10.22111/gdij.2024.46971.3588](https://doi.org/10.22111/gdij.2024.46971.3588)
- حسنی، محمد؛ فاطمه وجدانی (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر تربیت اخلاقی، فصلنامه تربیت اسلامی. سال ۱۲. شماره ۲۵. صفحات ۵۴-۲۹. [Doi: 10.30471/edu.2017.1344](https://doi.org/10.30471/edu.2017.1344)
- خبرگزاری تسنیم (۱۴۰۳). روزانه ۲ هزار تن زباله در استان گیلان تولید می‌شود. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1403/08/20/3196878>
- خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۳). هزار و ۵۱۴ مورد تغییر کاربری غیرمجاز در گیلان شناسایی شد. <https://www.irna.ir/news/85627440/>
- دلور، علی (۱۳۸۹). روش‌شناسی کیفی، فصلنامه راهبرد، سال ۱۹. شماره ۵۴. صفحات ۳۲۹-۳۰۷. https://rahbord.csr.ir/article_124370_692a8b41eb3f461ea72edc030a015f80.pdf

سازمان جهاد دانشگاهی استان گیلان (۱۴۰۰). پسماند؛ مهمترین معضل زیست‌محیطی گیلان/ دست‌اندازی به حق‌آبه رودخانه‌ها و تالاب‌ها.

<https://gilan.acecr.ac.ir/fa/news/31793/>

شرکت سهامی آب منطقه‌ای گیلان (۱۳۹۶). گزارش عملکرد دفتر محیط زیست و کیفیت منابع آب در سال ۱۳۹۵. https://glrw.ir/uploaded_files/DCMS/wysiwyg/files/right%20menu/amalkard/year96/%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%20%D8%B9%D9%85%D9%84%DA%A9%D8%B1%D8%AF%20%D8%AF%D9%81%D8%AA%D8%B1%20%D9%85%D8%AD%DB%8C%D8%B7%20%D8%B2%DB%8C%D8%B3%D8%AA%20%D9%88%20%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C%D8%AA%20%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%A8%D8%B9%20%D8%A2%D8%A8.pdf
صادق؛ سونا حبیبی؛ احمد رضایی؛ علی‌اصغر فیروزجائیان (۱۴۰۰). تحلیل عوامل و زمینه‌های اجتماعی-فرهنگی شکل‌گیری مشکلات محیط‌زیستی: کاربرد نظریه داده بنیاد (مطالعه موردی: مناطق روستایی طوالش)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. سال ۱۲. شماره ۳. صفحات ۵۵۱-۵۳۶.

[doi:10.22059/jrur.2021.318572.1613](https://doi.org/10.22059/jrur.2021.318572.1613)

عادل مهربان، مرضیه (۱۳۹۵). مروری بر تحلیل محتوای کیفی و کاربرد آن در پژوهش، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. <https://www.gisoom.com/book/11221280>
عزمی، آئیژ؛ سیدحسین مطیعی‌لنگرودی (۱۳۹۰). مروری بر مشکلات زیست‌محیطی روستاهای ایران و راهکارهای حل این مشکلات، نشریه مسکن و محیط روستا. سال ۳۰. شماره ۱۳۳. صفحات ۱۱۵-۱۰۱.

<https://www.sid.ir/paper/186124/fa>

فروتن‌کیا، شهروز؛ عبدالرضا نواح (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی محیط‌زیست، چاپ اول. تهران: انتشارات اندیشه احسان. <https://www.adinehbook.com/product/6009787416/>
فریدگیلو، بهنام؛ عادل رهنمون؛ حسین سعیدی؛ مسلم میهن‌خواه؛ مریم‌سادات رشادی (۱۳۹۴). بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و معیشتی روستانشینان در تخریب اراضی (مطالعه موردی: حوضه آبخیز قوری‌چای در شمال استان اردبیل)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. سال ۶. شماره ۴. صفحات ۸۰۵-۷۸۷.

[doi:10.22059/jrur.2015.57113](https://doi.org/10.22059/jrur.2015.57113)

فلیک، اوه (۱۳۹۹). درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی. چاپ یازدهم. تهران: نشر نی. <https://nashreney.com/product/%D8%AF%D8%B1%D8%A2%D9%85%D8%AF%DB%8C-%D8%A8%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82-%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C/>
فیروزآبادی سیداحمد؛ دلارام عظیم‌زاده (۱۳۹۱). فقر روستایی و تخریب محیط‌زیست (مورد مطالعه روستاهای سرخون و بیدله از توابع استان چهارمحال و بختیاری)، فصلنامه توسعه محلی (روستایی- شهری). سال ۴. شماره ۲. صفحات ۱۲۰-۹۹.

[doi:10.22059/jrd.2013.30288](https://doi.org/10.22059/jrd.2013.30288)

فیروزآبادی، سیداحمد؛ زهرا خمسه (۱۴۰۱). مطالعه پیامدهای تغییرات اقلیمی در نقاط روستایی شرق استان اصفهان (دهستان‌های برآن شمالی و جنوبی)، فصلنامه توسعه محلی (روستایی- شهری). سال ۱۴. شماره ۲. صفحات ۴۲۶-۴۱۱.

[doi:10.22059/jrd.2023.350132.668768](https://doi.org/10.22059/jrd.2023.350132.668768)

References

- AGENDA 21. (1992). United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janerio. Brazil, 1992. United Nations Sustainable Development. <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
- Brechin, R. and Kempton, W. (2003). Global Environmentalism: A Challenge to the Postmaterialism Thesis?, The Wadsworth Sociology Reader Series. Environment, Energy, and Society: Exemplary Works, Craig R. Humphrey, Tammy L. Lewis, Frederick H. Buttel, Wadsworth Publishing: 326-329. https://books.google.com/books/about/Environment_Energy_and_Society.html?id=AZ9-AAAAMAAJ
- Dogaru, L. (2013). The importance of environmental protection and sustainable development. 3rd World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership (WCLTA-2012). Procedia-Social and Behavioral Sciences, 93: 1344-1348. [DOI:10.1016/j.sbspro.2013.10.041](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.041)

- Enuoh, O.O. and Bisong, F.E. (2015). Colonial Forest Policies and Tropical Deforestation: The Case of Cross River State, Nigeria. *Open Journal of Forestry*, 5: 66-79.
<http://dx.doi.org/10.4236/ojf.2015.51008>
- Fagariba, C.J.; Song, S. and Soule, S.K.G. (2018). Livelihood Economic Activities Causing Deforestation in Northern Ghana: Evidence of Sissala West District. *Open Journal of Ecology*, 8: 57-74.
<https://doi.org/10.4236/oje.2018.81005>
- Gwangndi, M. I.; Muhammad, Y.A. and Tagi, S.M. (2016). The Impact Of Environmental Degradation On Human Health And Its Relevance To The Right To Health Under International Law. *European Scientific Journal*, 12(10): 503-585.
<https://core.ac.uk/download/pdf/328025417.pdf>
- Huang, Y.; Teng, Y. and Yang, S. (2023). Evaluation of the Sustainable Development of Macau, Based on the BP Neural Network. *Sustainability*, 15(1),879: 1-22.
<https://doi.org/10.3390/su15010879>
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
[https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009)
- Inglehart, R. (1995). Public Support for Environmental Protection: Objective Problems and Subjective Values in 43 Societies. *Political Science and Politics*, 28: 57-72.
 DOI: <https://doi.org/10.2307/420583>
- Inglehart, R.F.; Ponarin, E. and Inglehart, R.C. (2017). Cultural Change, Slow and Fast: The Distinctive Trajectory of Norms Governing Gender Equality and Sexual Orientation, *Social Forces*, 95(4): 1313-1340.
 DOI: [10.1093/sf/sox008](https://doi.org/10.1093/sf/sox008)
- Johnson, D.L.; Ambrose, S. H.; Bassett, T.J.; Bowen, M. L.; Crummey, D.E.; Isaacson J. S.; Johnson, D.N.; Lamb, P.; Saul, M. and Winter-Nelson, A.E. (1997). Meanings of Environmental Terms. *Journal of Environmental Quality*, 26(3): 581-589.
<http://dx.doi.org/10.2134/jeq1997.00472425002600030002x>
- Keto, S. and Foster, R. (2021). Ecosocialization—an Ecological Turn in the Process of Socialization, *International Studies in Sociology of Education*, 30(1-2): 34-52.
<https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>
- Koger, S.M. and Scott, B.A. (2016). Teaching Psychology for Sustainability: The Why and How. *Psychology Learning & Teaching*, Volume 15(3): 214-225
<https://doi.org/10.1177/1475725716648238>
- Thakur, K.B.; Rout, H.S and Chakraborty, T. (2014). Environmental Degradation, Sustainable Development and Human Well-being: Evidence from India, *Commerce and Management*, 1(1): 101-120.
<file:///C:/Users/Pishro%20Rayane/Downloads/2014ThakurRoutChakrabortyManthan.pdf>
- Li, H.; Huang, D.; Li, H.; Ma, Q. and Li, J. (2023). Villagers' attitudes and behaviors toward rural solid waste management under environmental authoritarianism in China. *Environmental Economics and Management*, 11: 1-12.
<https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1150838>
- Mardani, A.; Streimikiene, D.; Zavadskas, E.K.; Cavallaro, F.; Nilashi, M.; Jusoh, A. and Zare, H. (2017). Application of Structural Equation Modeling(SEM) to Solve Environmental Sustainability Problems: A Comprehensive Review and Meta-Analysis. *Sustainability*, 9(10): 1814, 1-65.
<https://doi.org/10.3390/su9101814>
- Maurya, P.K.; Ali, S.A.; Ahmad, A.; Zhou, Q.; Castro, J.; Khan, E. and Ali, H. (2020). An introduction to environmental degradation: Causes, consequence and mitigation. In book: *Environmental Degradation: Causes and Remediation Strategies*, chapter 1. 1-20. *Annals of The Entomological Society of America*.
 DOI: [10.26832/aesa-2020-edcrs-01](https://doi.org/10.26832/aesa-2020-edcrs-01)
- Meng, F.; Chen, H.; Yu, Zh.; Xiao, W. and Tan, Y. (2022). What Drives Farmers to Participate in Rural Environmental Governance? Evidence from Villages in Sandu Town, Eastern China, *Sustainability*, 14(3394): 1-15.
<https://doi.org/10.3390/su14063394>

- Mutsaers, J. (2015). Environmental Concern in Global Perspective: Exploring relations between core-periphery, vulnerability, environmental problems, post-materialism and environmental concern. Degree of Master of Science in Human Ecology: Culture, Power and Sustainability, Supervisor: Maria Andrea Nardi, International Master's Programme in Human Ecology, Human Ecology Division, Department of Human Geography, Faculty of Social Sciences, Lund University.
[DOI:10.13140/RG.2.1.1371.2481](https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1371.2481)
- Nachibi, S.U. and Morgan, A.K. (2023). Understanding the relationship between poverty, environmental degradation, and power dynamics: a qualitative study in Northern Ghana. *Environment, Development and Sustainability*, Published: 02 November 2023: 1-29.
doi.org/10.1007/s10668-023-04014-1
- Pinto, N.G. M.; Rossato, V.P.; Müller, A.P. and Coronel, D.A. (2022). Environmental degradation and agriculture: an approach in countries by middle of indexes. *Ciencia Rural*, 52(6): 1-12.
<http://doi.org/10.1590/0103-8478cr20201067>
- Ramped, I.T. and Ifegbesan, A.P. (2022). Understanding the Determinants of Pro-Environmental Behavior among South Africans: Evidence from a Structural Equation Model. *Sustainability*, 14(2), 3218: 1-14.
<https://doi.org/10.3390/su14063218>
- Rani, K. (2016). Environment degradation and its effects. *International Journal of Advanced Education and Research*, 1(7): 92-96.
<https://www.multidisciplinaryjournals.net/assets/archives/2016/vol1issue7/1-9-11-425.pdf>
- Sasko, D. (2014). Can affluence explain public attitudes towards climate change mitigation policies? A multilevel analysis with data from 27 EU countries. (CGP Working Paper Series, 02/2014). Berlin: Freie Universität Berlin, Center for Global Politics, 2-16.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-439504>
- Singh, R.L. and Singh, P.K. (2017). Global Environmental Problems. In book: Principles and Applications of Environmental Biotechnology for a Sustainable Future. Singh, R. (eds). (13-41). Applied Environmental Science and Engineering for a Sustainable Future. Springer, Singapore.
https://doi.org/10.1007/978-981-10-1866-4_2
- Stockholm Declaration. (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment.
<https://docenti.unimc.it/elisa.scotti/teaching/2020/22646/files/stockholm-declaration>
- Tyagi, S.; Garg, N. and Paudel, R. (2014). Environmental Degradation: Causes and Consequences. *European Researcher*, 81(8-2): 1491-1498.
[DOI:10.13187/er.2014.81.1491](https://doi.org/10.13187/er.2014.81.1491)
- United Nations. (2000). General Assembly. United Nations Millennium Declaration; Resolution adopted by the General Assembly: New York, NY, USA, 2000.
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf
- United Nations Sustainable Development Cooperation Framework for The Islamic Republic of IRAN 2023-2027.
https://unsdg.un.org/sites/default/files/2022-11/UNSDCF_Iran%20Republic%20of-2023-2027.pdf
- Weier, A. (2008). Environmentalism: Material or Post-Material Need?. *Res Publica-Journal of Undergraduate Research*, 13(1): 76-96.
<https://digitalcommons.iwu.edu/respublica/vol13/iss1/12>
- White, M.J. and Hunter, L.M. (2009). Public Perception of Environmental Issues in a Developing Setting: Environmental Concern in Coastal Ghana. *Social Science Quarterly*, 9(4): 960-982.
[doi:10.1111/j.1540-6237.2009.00672.x](https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2009.00672.x)